

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра практики англійської мови

На правах рукопису

КОТ АННА ВОЛОДИМИРІВНА

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ
ПРОЗИ**

Спеціальність: 035.041 Філологія (Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська)

Освітньо-професійна програма: Мова і література (англійська). Переклад

Робота на здобуття освітнього ступеня «МАГІСТР»

Науковий керівник:

ЄФРЕМОВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,

кандидат філологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри практики англійської мови
від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри
_____ проф. Еліна КОЛЯДА

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Кот А. В. Концептуальний простір сучасної англомовної жіночої прози

Магістерська робота присвячена аналізу концептуального простору англомовної жіночої прози. Метою наукової розвідки є виявлення ключових концептів сучасного художнього дискурсу. Дослідження виконано на матеріалі романів американських письменниць – Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) та Шеллі Рід «Шлях ріки» (“Go as a River”). Для виконання розвідки використано низку різноманітних методів дослідження, а саме: аналіз словникових дефініцій, контент-аналіз, концептуальний аналіз, контекстно-ситуативний аналіз дискурсу та елементи кількісних підрахунків.

У процесі виконання роботи проаналізовано сучасні напрямки дослідження концептів. Визначено основні підходи до тлумачення таких термінів як «концепт», «концептуалізація», «картина світу», «концептуальна картина світу» «мовна картина світу» та «художній дискурс». Концептуальний аналіз проведений шляхом інтерпретації теорії доменів Р. Ленекера. Профілювання елементів концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози відбувається на основі базових та небазових доменів.

У результаті виокремлено два основоположні концепти концептуального простору сучасної англомовної прози – СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT та ЛЮДИ / PEOPLE. Вони апелюють до знання індивідів про засади функціонування навколишнього світу та соціуму як форми людського колективу. Базовим доменом профілювання концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT є TIME, а небазовими – NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, NATURE, TRANSPORT, WORK та FOOD AND BEVERAGE. Небазовими доменами профілювання концепту ЛЮДИ / PEOPLE є SOCIETY, SOCIAL STATUS, BODY AND APPEARANCE, LIFE AND DEATH, COGNITION, FEELINGS і BEHAVIOR.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, гендерна лінгвістика, концептуальний простір, концепт, концептуалізація, експлікація.

ABSTRACT

Kot A. V. The Conceptual Space of Modern English Women's Prose

The master's thesis is concerned with the analysis of the conceptual space of English women's prose. The purpose of the research is to identify the key concepts of modern artistic discourse. The study is based on the novels of American writers – Elizabeth Gilbert's "Stern Men" and Shelley Read's "Go as a River". A number of different research methods were used in the study, namely: analysis of dictionary definitions, content analysis, conceptual analysis, contextual and situational analysis of discourse, and elements of quantitative calculations.

In the course of the work, the contemporary trends of concept studies were analyzed. The main approaches to the definition of such terms as "concept", "conceptualization", "world picture", "conceptual picture of the world" "linguistic picture of the world" and "artistic discourse" were identified. The conceptual analysis is based on the interpretation of R. Langecker's domain theory. The profiling of the elements of the conceptual space of modern English women's prose is based on basic and nonbasic domains.

As a result, two fundamental concepts of the conceptual space of modern English prose were identified – ENVIRONMENT and PEOPLE. They appeal to the knowledge of individuals about the principles of functioning of the surrounding world and society as a form of human collectivity. The basic domain of profiling the ENVIRONMENT concept is TIME, and the nonbasic domains are NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, NATURE, WORK, TRANSPORT and FOOD AND BEVERAGE. The nonbasic domains of profiling the PEOPLE concept are SOCIETY, SOCIAL STATUS, BODY AND APPEARANCE, LIFE AND DEATH, COGNITION, FEELINGS, and BEHAVIOR.

Key words: cognitive linguistics, linguoculturology, gender linguistics, conceptual space, concept, conceptualization, explication.

ABSTRAKT

Kot A. V. Der konzeptuelle Raum der modernen englischen Frauenprosa

Die Masterarbeit beschäftigt sich mit der Analyse des konzeptuellen Raums der englischen Frauenprosa. Das Forschungsziel besteht darin, die Schlüsselkonzepte des modernen literarischen Diskurses zu identifizieren. Die Untersuchung stützt sich auf die Romane der amerikanischen Schriftstellerinnen Elizabeth Gilberts „Stern Men“ und Shelley Reads „Go as a River“. In der Studie wurden verschiedene Forschungsmethoden angewandt, nämlich: Analyse von Wörterbuchdefinitionen, Inhaltsanalyse, konzeptuelle Analyse, kontextuelle und situative Analyse des Diskurses und Elemente der quantitativen Berechnung.

Im Verlauf der Arbeit wurden die aktuellen Trends bei der Untersuchung von Konzepten analysiert. Die wichtigsten Ansätze zur Interpretation von Begriffen wie „Konzept“, „Konzeptualisierung“, „Weltbild“, „konzeptuelles Weltbild“, „sprachliches Weltbild“ und „künstlerischer Diskurs“ wurde festgestellt. Die konzeptuelle Analyse erfolgt durch die Interpretation der Domain-Theorie von R. Langecker. Die Profilierung der Elemente des konzeptuellen Raums der modernen englischen Frauenprosa basiert auf grundlegenden und nicht-grundlegenden Domains.

Im Ergebnis wurden zwei grundlegende Konzepte des konzeptuellen Raums der modernen englischen Prosa ermittelt – UMWELT und MENSCHEN. Sie appellieren an das Wissen des Individuums über die Funktionsprinzipien der umgebenden Welt und der Gesellschaft als Form der menschlichen Kollektivität. Die grundlegende Domain des Umweltkonzepts ist die ZEIT, und die nicht-grundlegenden Domains sind NORDAMERIKA; STANDORT UND WOHNEN, NATUR, ARBEIT; TRANSPORT und NAHRUNG UND GETRÄNKE. Die nicht grundlegenden Domains zur Profilierung des Konzepts MENSCHEN sind GESELLSCHAFT, SOZIALER STATUS, KÖRPER UND AUSSEHEN, LEBEN UND TOD; KOGNITION, GEFÜHLE und VERHALTEN.

Schlüsselwörter: Kognitive Linguistik, Linguokulturologie, Genderlinguistik, konzeptueller Raum, Konzept, Konzeptualisierung, Explikation.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ	11
1.1. Міждисциплінарний характер сучасних лінгвістичних розвідок: когнітивно-дискурсивний, культурний та гендерний аспекти.....	11
1.2. Мозаїчність підходів до тлумачення понять «концептуалізація», «концепт» та «концептуальний простір»	16
1.3. Диференційні ознаки картини світу як екстраполяційного компоненту жіночого художнього дискурсу ХХІ століття.....	24
1.4. Методологічний апарат аналізу концептуального простору жіночої художньої прози	30
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТ СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ	36
2.1. Концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у контексті сучасного художнього дискурсу.....	36
2.2. Особливості експлікації концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у романі Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”).....	40
2.3. Особливості експлікації концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у романі Шеллі Рід «Шлях ріки» (“Go as a River”)	51
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТ ЛЮДИ / PEOPLE ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ	62
3.1. Концепт ЛЮДИ / PEOPLE у контексті сучасного гендерного дискурсу .	62
3.2. Особливості експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE у романі Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”)	68
3.3. Особливості експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE у романі Шеллі Рід «Шлях ріки» (“Go as a River”)	79
Висновки до розділу 3	88
ВИСНОВКИ.....	90

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОГО МАТЕРІАЛУ.....	99
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	100

ВСТУП

Особливість сучасного лінгвістичного дослідження полягає в його міждисциплінарному характері. Лише шляхом використання знань, акумульованих у межах різних галузей науки, можна провести вичерпне дослідження жіночого художнього дискурсу. У наш час особливо актуальним є застосування синергетичного підходу до аналізу концептів і концептуального простору. Цей підхід передбачає дослідження закономірностей концептуалізації явищ об'єктивної дійсності та абстрактних понять у межах декількох лінгвістичних парадигм.

Концептуальний простір є гетерогенним конструктом, що формується під впливом багатьох чинників. У зв'язку з комплексністю та різноманітністю концептів їх вивчають в межах маргінального напрямку лінгвістичних розвідок – лінгвоконцептології. Використання теоретичних напрацювань лінгвоконцептології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та гендерної лінгвістики є необхідним для виявлення ключових ознак сучасної англомовної жіночої прози загалом та літературних творів американських письменниць зокрема.

Дослідження структурних форм репрезентації знання у свідомості індивідів, процесів концептуалізації набутого досвіду, особливостей осмислення навколишнього середовища, емоційних станів та соціально-культурних засад функціонування соціуму входить до сфер наукових інтересів багатьох українських та зарубіжних лінгвістів, а саме С. А. Жаботинської, А. П. Мартинюк, М. М. Полюжина, А. М. Приходька, О. О. Селіванової, А. Вежбицької, Дж. Лакоффа, М. Джонсона і Ч. Філлмора. Не менш популярним є напрям дослідження концептуальних, художніх та мовних картин світу, якими цікавилися І. А. Живіцька, І. М. Заремська, А. О. Ліпісівська, П. В. Мацьків, Є. Й. Тернієвська, Т. О. Ястремська, М. Гайдеггер і Г. Герц. Водночас особливу увагу дослідженню художнього та жіночого дискурсу присвятили І. А. Бехта, Н. В. Кондратенко, І. І. Морозова, О. В. Омецинська, Л. М. Приблуда, Л. М. Семененко, О. А. Семенюк, І. Є. Фролова і Дж. Серль.

Актуальність теми зумовлена її мультипарадигмальним спрямуванням, яке є одним з провідних тенденцій у сфері аналізу концептів та шляхів їх вербальної репрезентації. Існує необхідність у виявленні основоположних рис жіночого американського художнього дискурсу у зв'язку зі зростанням інтересу до специфіки формування концептуального простору художньої прози в українських лінгвістичних студіях. Особливий інтерес також викликає своєрідність формування мікрокосму сучасного американського художнього дискурсу.

Мета магістерської роботи: виявити основоположні особливості формування концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози на матеріалі романів Елізабет Гілберт і Шеллі Рід.

Для успішного досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- охарактеризувати специфіку проведення міждисциплінарних лінгвістичних досліджень;
- розглянути науковий доробок у сфері дослідження таких понять як «концепт», «концептуалізація», «концептуальний простір», «концептуальна картина світу», «мовна картина світу», «художня картина світу» та «художній дискурс»;
- проаналізувати концептуальний простір сучасної американської жіночої прози та його структурні одиниці – концепти;
- виявити мовні особливості експлікації концептів у гендерно маркованих текстах художніх творів американських письменниць;
- визначити інтегральні особливості сучасного жіночого американського художнього дискурсу.

Об'єктом дослідження є концепти як структурні одиниці концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози.

Предметом дослідження є особливості вербалізації концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози.

Матеріалом для дослідження слугують романи американських письменниць – «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) Елізабет Гілберт та «Шлях ріки» (“Go as a River”) Шеллі Рід.

Методи дослідження. Задля досягнення мети та виконання завдань магістерської роботи було використано низку загальнонаукових методів дослідження – дедукція, індукція, аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, вибірка; а також лінгвістичні методи, а саме:

- аналіз словникових дефініцій задля встановлення денотативних значень лексем-вербалізаторів концептів;
- контент-аналіз – задля проведення семантичного аналізу великих обсягів тексту використано програмне забезпечення “*Tropes 8.4.4*”;
- концептуальний аналіз, за допомогою якого виявлено структуру концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози;
- контекстно-ситуативний аналіз дискурсу, задля встановлення кореляційних зв’язків між ментальними процесами та структурними особливостями лексем-вербалізаторів концептів з урахуванням історичного, культурного та ідеологічного підґрунтя художнього тексту;
- елементи кількісних підрахунків для обробки даних, отриманих у результаті проведення контент-аналізу за допомогою програмного забезпечення “*Tropes 8.4.4*”.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в комплексному підході до визначення особливостей концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози. У центрі уваги знаходиться аналіз ключових складових концептуального простору художнього дискурсу американських письменниць крізь призму когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та гендерної лінгвістики.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в популяризації використання мультипарадигмального підходу до дослідження концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози. Визначено

ключові характеристики американського жіночого художнього дискурсу та виявлено провідні риси концептуального простору сучасної англomовної жіночої прози. Отже, ця робота є вкладом у вивчення концептуального простору в когнітивно-дискурсивному, культурному та гендерному аспектах.

Практичне значення магістерської роботи полягає в можливості використання практичних напрацювань у проведенні подібних досліджень на матеріалі інших художніх творів у майбутньому. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні курсів когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, гендерної лінгвістики та художнього дискурсу.

Апробація результатів та публікації: магістерська робота пройшла апробацію на XVIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень», яка відбулася 14–15 травня 2024 року у Волинському національному університеті імені Лесі Українки. Назва публікації: «Концептуальний простір сучасної англomовної жіночої прози». Також опубліковано статтю під назвою «Особливості вербалізації концепту НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT (на матеріалі роману Елізабет Гілберт "Суворі чоловіки")» у журналі “Studia Philologica” (дата публікації – 3 грудня 2024 року).

Структура. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (кожен налічує декілька підрозділів), висновків, списку використаних джерел, а також джерел довідкового та ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи 100 сторінок, з яких 86 сторінок основного тексту. Загальна кількість використаних джерел налічує 77 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

1.1. Міждисциплінарний характер сучасних лінгвістичних розвідок: когнітивно-дискурсивний, культурний та гендерний аспекти

Міждисциплінарний підхід є одним з найпродуктивніших способів проведення лінгвістичних розвідок у XXI столітті. Він почав набувати популярності у XX столітті завдяки стрімкому розвитку науки та техніки. Необхідність проведення пошуків на межі декількох наукових дисциплін зумовлена комплексністю та багатогранністю викликів сьогодення, з якими стикаються лінгвісти. Інтегративний підхід до проведення сучасного лінгвістичного дослідження передбачає використання теоретичних і практичних напрацювань різних галузей науки, таких як філософія, математика, інформатика, етнографія, соціологія, психологія, культурологія тощо [42].

Міждисциплінарний характер сучасного лінгвістичного дослідження підтверджує думку про те, що мова тісно пов'язана з іншими сферами людської життєдіяльності. Різні аспекти мовознавчих розвідок, такі як когнітивно-дискурсивні, культурні та гендерні, мають безпосередній зв'язок з мовою, оскільки мова – це явище не лише психічне і біологічне, а й суспільне [22, с. 297–299]. Дослідження мовних феноменів змушує науковців виходити за межі використання традиційних лінгвістичних методологій.

Одним із ключових чинників популяризації міждисциплінарного підходу до проведення лінгвістичних розвідок стала парадигмальна переорієнтація, яка ознаменувала початок XXI століття. Ці зміни були зумовлені авангардним стилем мислення нового покоління, який сформувався під впливом ідей антропоцентризму [7, с. 8]. Зокрема, поняття «наукова парадигма» опинилося в центрі активної наукової дискусії після публікації Т. Куном праці «Структура наукових революцій», у якій він запропонував своє бачення природи науки. У

цій роботі він трактує поняття «парадигма» таким чином: «визнані всіма наукові досягнення, що протягом певного часу дають модель постановки проблеми і їхніх розв'язок науковому співтовариству» [24, с. 9].

Парадигма походить від грецького слова *παράδειγμα*, що означає «приклад, взірець» [66, с. 465], та визначає вектор наукової думки на певний період часу. У лінгвістиці прийнято виокремлювати такі парадигми як генетична (порівняльно-історична), таксономічна (системно-структурна), прагматична (комунікативно-функціональна) і когнітивна (когнітивно-дискурсивна). На сучасному етапі розвитку лінгвістики мова йде про формування нової парадигми наукового дослідження – синергетичної, яка ґрунтується на ідеї про те, що наука про мову є міждисциплінарною, відкритою і самоорганізованою мегасистемою. Її характеризує схильність до обмінних процесів, які включають лінгвальні та екстралінгвальні чинники впливу [32; 53].

Антропоцентрична спрямованість комунікативно-функціональної, когнітивно-дискурсивної та синергетичної парадигм свідчить про зміщення фокусу уваги науковців з мови як системи знаків до мовної особистості. Особливий інтерес викликають процеси мислення, концептуалізації, категоризації, використання та відтворення здобутих знань про навколишній світ, його функціонування та культурно-ідеологічні засади. Сучасні розвідки зосереджені на використанні комплексних підходів до дослідження мовних явищ. Мова як ключовий елемент людської взаємодії у суспільстві фасилітує міжособистісні інтеракції. Міждисциплінарний характер синергетичної парадигми засвідчує мозаїчність викликів сучасного світу, які зумовлюють необхідність залучення процесів інтегрування задля вичерпного дослідження явищ лінгвістичного характеру.

Інтегративні тенденції XX та XXI століть у сфері науки відобразилися у виникненні цілої низки міждисциплінарних галузей дослідження мови, серед яких – когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія та гендерна лінгвістика. Зауважимо, що лінгвоконцептологія є маргінальною сферою лінгвістичних розвідок, яка перебуває під значним впливом когнітивної

лінгвістики та лінгвокультурології. Т. П. Вільчинська визначає лінгвоконцептологію як перспективний напрям дослідження мовомисленневих процесів з напрацьованим інструментарієм [6, с. 69]. Однак, Т. А. Пятковська стверджує, що попри активні дослідження у сфері вивчення концептів, «лінгвоконцептологія на даному етапі розвитку ще не набула самостійності та унормованості» [41, с. 86].

Когнітивна лінгвістика – це напрям мовознавства, який виник у 1970-х роках, і тісно пов'язаний з розвитком когнітивної науки. Представники когнітивного напрямку припускають думку про те, що мова є відображенням мисленневих моделей, а відтак вивчення мови дозволяє краще зрозуміти природу, структуру і організацію думок та ідей [72]. Вивчення мови в когнітивному аспекті входило до сфери наукових інтересів С. А. Жаботинської, А. П. Мартинюк, М. М. Полюжина, О. О. Селіванової, М. Джонсона, Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, М. Мінські, Б. Рудзки-Остін, Л. Талмі, Ч. Філлмора, Ж. Фоконьє та інших. Під час дослідження мови, представники цього напрямку звертають увагу на когнітивні процеси, які є основоположними у вивченні особливостей категоризації, концептуалізації та осмислення знань про світ і місце людину у ньому.

Лінгвокультурологія – це мовознавчий напрямок, який «вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їхньому функціонуванні; узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їхнього мовного й культурного змісту за допомогою відповідних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні настави (систему норм і суспільних цінностей)» [63, с. 396]. Мова та культура утворюють унікальний симбіоз, що є визначальним чинником у формуванні інтегральних особливостей певного соціуму. Мова є не лише засобом міжособистісної комунікації, а й важливим елементом культурної та національної самоідентифікації.

У зв'язку зі зростанням актуальності вивчення концептів у сучасній лінгвістиці виокремився новий напрямок лінгвістичних пошуків – лінгвоконцептологія. Об'єктом дослідження цієї академічної дисципліни є

вивчення концептів у всьому їхньому розмаїтті. Особливу увагу дослідженню концептів у своїх працях приділяють такі лінгвісти як Т. П. Вільчинська, О. П. Воробйова, В. Л. Іващенко, Т. А. Космеда, А. М. Приходько, Л. Л. Шевченко та інші. На сучасному етапі розвитку лінгвоконцептології основним завданням мовознавців є розробка комплексного підходу до встановлення кореляційних зв'язків між когнітивними та мовними структурами.

Відповідно до класифікації В. Л. Іващенко, виокремлюють такі напрямки лінгвоконцептологічних пошуків: етнолінгвоконцептологія, порівняльна етнолінгвоконцептологія, художня лінгвоконцептологія, наукова [лінгво]концептологія (або ж когнітивна термінологія) і лінгвоконцептографія (або ж лінгвоконцептологічна лексикографія) [18, с. 4]. Особливий інтерес викликає художня лінгвоконцептологія. Актуальність цього напрямку лінгвістичних розвідок зумовлена необхідністю визначення ключових особливостей процесів концептуалізації та вербалізації явищ об'єктивної та суб'єктивної дійсності у текстах літературних творів.

Зацікавленість лінгвістів у дослідженні специфіки чоловічого та жіночого мовлення прослідковується в утвердженні гендерної лінгвістики як передового напрямку наукових розвідок сьогодення. На сучасному етапі розвитку цієї дисципліни особливий інтерес викликає аналіз гендерної ідентичності представників обох статей та її мовної репрезентації [30, с. 104]. Одним із ключових завдань цієї дисципліни у контексті лінгвістичних та літературних студій є визначення інтегральних особливостей формування жіночого мікрокосму у тексті художнього твору. Встановлення взаємозв'язку між використанням мовних одиниць, мисленням та гендерно-зумовленими світоглядними орієнтирами носіїв мови – це перспективний напрям мовознавчої діяльності у постіндустріальному суспільстві.

Однією з найбільш знакових подій, яка дала поштовх розвитку гендерного напрямку мовознавчих розвідок, є зародження соціально-філософської теорії фемінізму. Значний вклад у її формування та розвиток цієї

теорії зробили С. де Бовуар, В. Вульф, С. Губар, С. Гілберт, Е. Гросс, А. Колодни, Ю. Крістева, Е. Моерс, Б. Фрідан, Е. Шовалтер та інші. Е. Шовалтер розрізняє два напрями феміністичної критики (від англ. *feminist criticism*), а саме: феміністична критика (від англ. *feminist critique*) та гінокритика (від англ. *gynocritiques*, який був запозичений з франц. *la gynocritique* у зв'язку з відсутністю в англійській мові терміну на позначення цього спеціалізованого дискурсу). Феміністична критика вивчає сприйняття художнього тексту жінкою-читачкою. Вона націлена на дослідження образів та стереотипів, що стосуються репрезентації жінок в літературі, а також суперечностей в історії літератури, яку писали переважно чоловіки. Іншими важливими темами цього напрямку є питання експлуатації та маніпулювання жіночою аудиторією в масовій культурі та кіно, й аналіз жінки як знаку в семіотичних системах. Відтак гінокритика розглядає жінок-письменниць, які продукують сенси. Вона безпосередньо пов'язана з історією, темами, жанрами та структурою літератури, що вийшла з-під пера жінок [58, с. 125–143].

Попри те, що дослідження жіночого художнього дискурсу не є метою цього дослідження, однак ми не можемо оминати увагою дискурсивний аспект сучасних лінгвістичних розвідок. Його врахування є важливим під час проведення досліджень в межах когнітивної парадигми, оскільки головним завданням когнітивної лінгвістики є «визначення своєрідності, змістової структури, що виявляється лінгвістом у знакових (мовних) формах, які репрезентують різні концепти в дискурсі» [37, с. 203]. До того ж, дискурс як когнітивний та лінгвокультурний феномен передбачає дослідження концептів як одиниць репрезентації знання.

Актуальність дослідження дискурсивних аспектів зумовлена багатогранністю цього поняття у науці, оскільки дискурс «є одним з проявів важливої людської діяльності – комунікації. Дискурс являє собою комунікативну подію, що полягає у взаємодії учасників комунікації за допомогою вербальних текстів та/або інших знакових комплексів в певній ситуації в певних соціокультурних умовах спілкування» [36, с. 130]. Тому,

текст художнього твору можна розглядати як один зі складників літературного дискурсу, який незважаючи на свою статичність є важливим елементом комунікації.

Попри велику кількість позамовних чинників читач намагається сприйняти текстовий матеріал та стати реципієнтом творчих інтенції автора. Літературно-художня комунікація не повинна залишатися поза увагою мовознавців, оскільки у процесі інтерпретації художнього тексту читач стає активним учасником літературного дискурсу [4, с. 52]. Задля осмислення художнього тексту, він повинен звертатися до вже існуючих моделей репрезентації знання закріплених у свідомості (фреймів, доменів, образ-схем тощо) – тобто певним чином структурувати надходження нової інформації, посиляючись на попередні знання про природу речей.

Отже, неоднорідність і комплексність досліджень в царині лінгвістики засвідчує необхідність використання теоретичних та практичних напрацювань різних галузей науки. Методологічні засади когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології та гендерної лінгвістики зазнають значних змін у зв'язку з парадигматичною переорієнтацією науки ХХІ століття. Виклики сьогодення зумовлюють вихід на новий, міждисциплінарний, рівень досліджень, який передбачає відхід від традиційних переконань та підходів до проведення лінгвістичних пошуків.

1.2. Мозаїчність підходів до тлумачення понять «концептуалізація», «концепт» та «концептуальний простір»

Концепт, концептуалізація та концептуальний простір – це основоположні поняття когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та лінгвоконцептології. Багатогранність цих термінів залишає простір для їхньої різнопланової інтерпретації на сучасному етапі розвитку мовознавства. Відтак значний вклад у дослідження цих понять зробили К. Ю. Голобородько, І. О. Голубовська, С. А. Жаботинська, О. М. Кагановська, В. І. Кононенко, Н. В. Плотнікова, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, Н. І. Фрасинюк,

Л. Л. Шевченко, А. Вежбицька та інші. Відсутність універсального визначення концепту є причиною варіативності та багатовекторності дослідження цього терміну в науці. До того ж поліпарадигмальний характер сучасної лінгвістики свідчить про необхідність дослідження концептів та процесу концептуалізації з точки зору когнітивістики, лінгвокультурології та гендерних студій, оскільки особливості експлікації структурних елементів знання пов'язані зі загальним уявленням жінок та чоловіків про функціонування світу та їх ролей у соціумі.

Насамперед розглянемо особливості трактування поняття «концептуалізація». У «Сучасному лінгвістичному словнику» знаходимо таке трактування цього терміну: «концептуалізація (від англ. *conceptualization*, від лат. *conceptus* – думка, поняття) – поняттєва класифікація; один з найсуттєвіших глибинних процесів пізнавальної діяльності людини, суттю якого є осмислення інформації, що надходить до неї через різні канали сприйняття, унаслідок чого витворюється концепт або заповнюються певні мережні сітки його структури, постає концептуальна структура та концептуальна система загалом у мозку (психіці) людини; процес структурації знань і виникнення різних структур вияву знань із деяких мінімальних концептуальних одиниць» [63, с. 354]. «Концептуалізація – це процес творення смислу, якому сприяє мова». З точки зору когнітивної лінгвістики, мовні одиниці не несуть в собі значення, а лише сприяють його конструюванню, беручи за основу енциклопедичні знання [72, с. 38]. До того ж концептуалізація – це комплексний підхід до структурування інформації, що надходить різними каналами, в свідомості індивіда [56, с. 68].

Іншими словами, це процес накопичення знань про навколишній світ, які ми отримуємо за допомогою органів чуття (наприклад, зір, смак, нюх та інші) та на основі власного досвіду – змоги відчувати емоції та асоціювати їх з певними станами. Існує тенденція до систематизації та категоризації елементів знання та досвіду, оскільки це значно полегшує орієнтацію індивідів в соціумі. Тяглість до упорядкування інформації спричинена необхідністю встановлення причинено-наслідкових зв'язків. Результатом успішного процесу

концептуалізації є як низка сформованих концептів, так і концептосфера як система, структурними елементами якої є концепти та взаємозв'язки між ними [60, с. 6].

Термін «концепт» має логіко-філософське походження, однак на сучасному етапі розвитку науки ним послуговуються представники різних напрямів дослідження мови. У “The Cambridge Dictionary of Philosophy” відсутній окремий запис, що стосується безпосередньо дефініції концепту. Однак цей термін співвідносять з *conceptualism*, в межах якого зазначено, що концепт визначаємо як принцип класифікації [68, с. 169–170]. У «Філософія: словник термінів та персоналій» наявні такі визначення концепту як «1) у середньовічній філософії – акт «схоплення», осягнення смислу речі (проблеми) в мовленні, висловлене розуміння сутності речі (орієнтоване на слухача, читача); синтез пам'яті, уявлення і судження; 2) поняття, зміст поняття, смислове значення імені» [65, с. 134]. Отже, філософські підходи до визначення концепту зосередженні на встановленні принципів класифікації, за допомогою якої людина здатна осягнути світ речей та почуттів. Важливим є те, що трактування концепту з позицій філософського світосприйняття не є вичерпним, оскільки йому бракує врахування культурного та когнітивного аспектів, які є невід'ємними ознаками знання.

Попри значні досягнення у сфері вивчення концептів у лінгвістиці, мовознавці досі не запропонували всеохоплююче трактування цього мисленнєво-культурного феномену. Складність полягає у продукуванні дефініції, яка зможе відобразити всю багатогранність концепту як одиниці знання. Станом на сьогодні можна виокремити два основні вектори трактування концепту – когнітивний та лінгвокультурологічний. Однак зважаючи на лінгвоконцептологічну спрямованість української когнітивістики та лінгвокультурології, актуальними є спроби вивчення концепту з урахуванням особливостей дуальності його природи.

Когнітивно-дискурсивний підхід у вивченні концепту зумовлений необхідністю врахування особливостей функціонування людської когніції, а

також когнітивних здібностей та когнітивних процесів під час аналізу вербальної експлікації концептів у художніх творах. Концепт – це не лише одиниця знання, а й результат когнітивної діяльності особистості, певний ментальний конструкт, що дозволяє співвідносити мовні та ментальні структури [43]. Когніція – це стани, свідомі та несвідомі процеси пов’язані з пізнанням, в ході яких акумулюються знання [71]. «Когнітивні здібності – це навички, необхідні для виконання завдань, пов’язаних зі сприйняттям, навчанням, пам’яттю, розумінням, усвідомленням, міркуванням, судженням, інтуїцією і мовою» (переклад наш – А. К.) [67, с. 202].

Відповідно, когнітивний процес – це будь-яка форма розумової активності, яка спрямована на набуття, зберігання, інтерпретацію, маніпулювання, трансформацію і використання знань [67, с. 205]. Знання розуміємо як «сукупність відомостей, набутих у процесі повсякденного досвіду, навчання та спеціальних способів дослідження» [61]. Завдяки когнітивним процесам мовці накопичують інформацію про об’єктивну та суб’єктивну реальність, а також можуть осмислювати події, що відбуваються в світі, та осягати абстрактні поняття. Дослідження когнітивних процесів спрямовано на виявлення особливих типів ментальних репрезентацій задля їх подальшої інтерпретації шляхом застосування лінгвістичних ресурсів [43, с. 103–104].

В українській лінгвістиці одне з найбільш популярних визначень поняття «концепт» запропоноване А. П. Мартинюк у «Словнику основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики»: «концепт – мінімальна структурна одиниця знання» [29, с. 38]. В англійській літературі знаходимо таке тлумачення цього терміну: «концепт (також репрезентація) – фундаментальна одиниця знання, центральна для категоризації та концептуалізації» [72, с. 31]. Попри відносну автономність концептів як когнітивних структур, вони все ж підпадають під вплив досвіду, який є рушійною силою в процесі накопичення знань.

М. Шварц визначає концепти як «одиниці організації ментального світу особистості, функція яких полягає у зберіганні знань про світ» (переклад наш –

А. К.) [57, с. 87]. Концепти не є елементами мовної системи, а швидше квантами інформації, які існують у свідомості мовців. У цьому ракурсі, мова – це тригер або ж посередник, крізь призму якої мовці співвідносять певні концепти з явищами об'єктивної та суб'єктивної реальностей, залучаючи в цей процес досвід набутий у процесі пізнання. Конкретні мовні одиниці експлікують певні концепти в мовленні, оскільки містять в собі «фрагменти значення» [13]. Предметність, чуттєве начало та емоційна забарвленість є важливими рисами концептів, оскільки вони є результатом життєдіяльності людини, тобто вміщують в собі весь спектр невичерпного знання про світ.

Лінгвокультурологічний концепт – це феномен, який існує на межі зіткнення мовного та культурного начал певного соціуму. Характерною рисою дослідження концепту в культурному аспекті є врахування особливостей функціонування суспільства – історичного підґрунтя. У лінгвокультурології, концепт – це «комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, що співвідноситься з поняттям, ментальний прообраз, ідея поняття, саме поняття» [62, с. 99]. Його ще трактують як «культурно детермінований виразник свідомості, зафіксований у мові», а також як ментальну одиницю, «елемент свідомості, який відіграє роль посередника між культурою і мовою» [38, с. 217]. Важливість лінгвокультурного концепту полягає в кумулятивній функції мови, її орієнтованості на збереження та передачу знань наступним поколінням [47, с. 98].

С. В. Дорда зазначає, що культурні концепти – це насамперед ментальні сутності, які відображають національну специфіку народу [9]. Тобто, вони містять певний культурно-значущий компонент, що репрезентує елементи духовно-матеріального світу членів суспільства, його епістемологічну природу та аксіологічні аспекти. Відповідно до точки зору С. М. Колонюка, який розглядає це поняття з позиції етнолінгвокультурології, концепт – «ментальний феномен, який репрезентує етнокультурну специфіку мислення і зафіксований у концептуальній картині світу певного етносу», а також присутній у мовній картині світу, оскільки «його вербалізація зумовлена етнолінгвокультурною

маркованістю та асоціативною компетентністю мовців» [19, с. 111]. Отже, лінгвокультурологічний концепт відрізняється своєю культурно-історичною забарвленістю та відображає особливості світогляду конкретного соціуму в діячності та синхронії.

Особливий інтерес викликають концепти як структурні одиниці літературного дискурсу, які відіграють особливу роль у побудові часопросторової та емоційно-психічної складової композиції тексту, а також індивідуально-авторського стилю. У літературі, концепт – «це провідна ідея або комплекс ідей (понять, уявлень, почуттів), сконцентрований у словесній (знаковій) формі зміст, що відображає розуміння автором дійсності в її національно-культурній самобутності та індивідуальному сприйнятті» [34, с. 20]. Ю. О. Белінська пропонує таке визначення терміну «художній концепт»: «одиниця пізнання й мисленнєвого пояснення світу, що віддзеркалює культурну винятковість певної етнічної спільноти й, отримуючи вербальне вираження в літературному тексті, набуває статус художнього» [3, с. 29]. Тобто письменник не лише створює свій унікальний художній простір, а й послуговується знаннями про фізичний та духовний світ. Основна мета таких маніпуляцій – це можливість апелювати до почуттів читачів, їхнього попереднього досвіду.

Попри варіативність тлумачення цього поняття в сучасній лінгвістиці, ми підтримуємо думку про те, що концепт – це «складноструктурований феномен», понятійну основу якого слід розглядати крізь призму його лінгвокультурних особливостей [40, с. 21]. До того ж, це також «базова одиниця ментальної репрезентації» [51, с. 2]. Особливості світосприйняття певного соціуму закріплені у концептуальній картині світу народу, структурними одиницями якої є концепти. Концептуальний аналіз спрямований на знаходження кореляційних зв'язків між концептами та формами їхньої мовної репрезентації.

Концептуальний простір трактуємо як сукупність концептів, притаманних певному типу дискурсу. Цей термін часто ототожнюють з такими поняттями як

концептуальна система, концептосфера, концептуарія тощо, оскільки всі вони охоплюють певну галузь знань та відображають специфіку життєдіяльності індивідів [50]. Концептуальний простір – це також макроконцептуальний конструкт, утворений упорядкованим поєднанням і системною взаємодією художніх концептів [33, с. 121]. Відтак концептуальний простір – це певна низка концептів, лексеми-вербалізатори яких відіграють вагомую роль у формуванні ілюзорного художнього Всесвіту. Він є унікальним ментальним конструктом, який охоплює весь спектр концептів, експлікованих у межах певного дискурсу задля переосмислення фізичної реальності крізь призму художньої творчості.

О. А. Зуброва стверджує, що «сучасні мовознавці все частіше звертаються до категорії концептуального простору для більш глибокого і всебічного вивчення лінгвістичних явищ, що безпосередньо пов'язані з багатомірністю самого поняття простору і вичерпною парадигматикою його параметрів». Вона наголошує на тому, що простір є способом дослідження мови. Тому простір трактуємо як проміжну ланку між закономірностями функціонування середовища та його мовною актуалізацією [16].

Актуальним питанням у сучасній лінгвістиці є необхідність створення універсальної типології концептів як складових концептуального простору. Проте складність вирішення цієї проблеми полягає в неоднорідній та комплексній природі знання як мовознавчої категорії. Зокрема М. Шварц ідентифікувала такі два типи концептів: концепти-категорії (від нім. *Kategorien bzw. Type-Konzepte*) та концепти-маркери або ж індивідуальні концепти (від нім. *Token- bzw. Individualkonzepte*). В той час як перші містять в собі інформацію про цілі класи предметів, другі відображають індивідуальні поняття, які є характерними для певного соціуму [57, с. 88]. Однак, А. М. Приходько запропонував розрізняти концепти на основі таких бінарних опозицій як «параметричність» – «непараметричність», «універсальність» – «специфічність», «регулятивність» – «нерегулятивність» і «позитивність» – «негативність» [40, с. 46–51].

Відповідно до класифікації А. М. Приходька, параметричні концепти вміщують в собі інформацію про певну мірність знання, а саме: розмір, якість, об'єм, функцію, статус та інше; непараметричні підлягають профілюванню на рівні відчуттів, уявлень та асоціацій, тобто того, що не можна об'єктивно виміряти, наприклад: ДУША, КОХАННЯ, СЛАВА тощо. Універсальні концепти є найбільш базовими елементами знання про об'єктивну та суб'єктивну реальність. Типовими рисами таких концептів є загальність та наднаціональний характер. Специфічні концепти мають безпосередній зв'язок з (суб)культурною особливістю соціуму – соціальною, етнічною, професійною тощо. Регулятивні концепти охоплюють низку життєвих принципів індивідів, які впливають на їхню поведінку у соціумі. Нерегулятивні концепти – це одиниці знання, у яких відсутній конотативний аспект прескриптивних інтенцій та для яких нехарактерними є типові патерни поведінки. Науковець також розрізняє тенденції концептів щодо репрезентації позитивності та негативності [40, с. 46–51].

А. М. Приходько зауважує існування особливого типу концептів – культурних констант, які, відповідно, класифікують як базові та символні. Базові константи культури охоплюють такі етнокультурні сфери як, наприклад, національні гастрономічні вподобання, облаштування будинку, національний одяг та інше. Символьні константи або концептосимволи – це концепти вищого рівня абстрактності, які поєднують в собі характеристики концепту та символу та утворюють ієрархію «слово → образ → символ → смисл → концепт». Наприклад, концептосимволами є географічні та ландшафтні цінності (назви міст, річок, гірських систем тощо), пам'ятники, меморіали, культові споруди, храми, державні установи національного значення та інше [40, с. 58–62].

Отже, концепт – комплексний ментальний феномен, закріплений у свідомості мовців, результат процесу концептуалізації та елемент концептуального простору. Мовні елементи експлікують концепти в процесі усної та мовної комунікації. Неоднорідність та наповненість концептів зумовлена дуальністю природи цього комплексного явища. Набутий в процесі

життєдіяльності досвід про навколишній світ, його природу та історично-зумовлені чинники розвитку певного соціуму, а також емоційний інтелект сприяють диференційній структуризації концептів у свідомості членів суспільства. Ця інформація допомагає їм орієнтуватися в часі та просторі і осягати складні абстрактні поняття, які неможливо дослідити за допомогою органів чуття.

1.3. Диференційні ознаки картини світу як екстраполяційного компоненту жіночого художнього дискурсу XXI століття

Не менш важливим для аналізу концептуального простору сучасної англomовної жіночої прози є термін «картина світу», який безпосередньо пов'язаний з чуттєво-емоційним аспектом літературних творів. Це поняття часто зустрічаємо в його контрастному співставленні з такими термінами як «мовна картина світу», «концептуальна картина світу» та «художня картина світу». Роздуми щодо природи та визначальних рис різних картин світу можна знайти у працях таких українських лінгвістів як К. В. Ангеловська, І. А. Живіцька, І. М. Заремська, А. О. Ліпісівіцька, П. В. Мацьків, Н. В. Плотнікова, А. Я. Середницька, А. С. Скічко, К. В. Тараненко, О. О. Хорошун, І. І. Широкова, Т. О. Ястремська та інші. Значний інтерес викликають особливості концептуалізації та вербалізації об'єктивної та суб'єктивної реальностей та їх вплив на моделювання концептуальної картини світу у свідомості членів суспільства. До того ж актуальним питанням є своєрідність актуалізації знання у тексті художнього твору.

У сучасному мовознавстві прослідковується зростання інтересу до аналізу різних картин світу, зокрема концептуальної, мовної та художньої. Ці тенденції зумовлені необхідністю дослідження особливостей конструювання внутрішнього мікрокосму художнього твору. Науковці працюють в напрямку встановлення взаємозв'язків між тим, як люди концептуалізують інформацію та які мовні засоби використовують для вербалізації елементів знання задля того, щоб зробити художній текст більш реалістичним та емоційно забарвленим.

Поетика художнього твору є невід'ємною частиною побудови тексту, мета якого – викликати в читача певний спектр емоцій, апелюючи до його рефлексивного досвіду.

Під терміном «картина світу» розуміємо «сукупність знань, думок, уявлень учасників спілкування щодо реальної або уявної дійсності, вторинне існування об'єктивного світу, закріплене та реалізоване у своєрідній матеріальній формі» [62, с. 12]. Картина світу – це динамічно-адаптивна категорія, яка піддається впливу зі сторони культурно-історичних чинників певної доби. Вона відображає «специфіку образу життя кожного народу», а також виконує регулятивну, адаптивну та пізнавальну функції [48, с. 74]. Тобто, картина світу є складним ментальним конструктом, який включає розуміння засад функціонування навколишнього світу членом суспільства та особливості його емоційного стану.

Згідно з догмами онтології, концептуальна та мовна картини світу є найбільш універсальними, оскільки перша пов'язана з усім обсягом знань про світ та людину в ньому, а друга з їх мовною репрезентацією [27, с. 12]. Концептуальну картину світу визначаємо як «узагальнений образ світу, що існує у свідомості певного соціуму в той чи той період історії і становить ґрунт його світобачення...» До того ж, така картина світу відображає уявлення про організацію об'єктивної дійсності певного суспільства або ж людства загалом і представлена науково-абстрагованими поняттями [62, с. 13]. Відповідно, концептуальна картина світу – це лише інтерпретація або відображення загального уявлення мовців про об'єктивну та суб'єктивну реальність, а не їх достеменна форма існування. Мовна картина світу – це вербалізація концептів за допомогою лексем. Важливим є також те, що попри прагнення мовної картини світу акумулювати якомога більше лінгвальних одиниць, все ж залишаються певні семантичні лакуни, слова, на позначення яких, відсутні [27, с. 13–14].

І. М. Заремська зазначає, що «мовна картина світу – це система уявлень про світ, які, проходячи крізь людське пізнання, стають ментальними

конструкціями, віддзеркаленими на всіх рівнях мовної системи, і можуть бути передані іншим членам спільноти засобами соціальної мови». Вона також зауважує аспект динамічності концептуальної та мовної картин світу, оскільки перша відрізняється своєю тенденцією до постійних змін, в той час як друга – відносною сталістю. Існує безмежна кількість картин світу, оскільки кожна людина є унікальною та неповторною у її світосприйнятті [15].

Однак, П. В. Мацьків вважає, що на противагу мовній картині світу, саме концептуальна картина світу відрізняється вищим рівнем системності та впорядкованості. [31, с. 117]. Т. В. Кременева наголошує на тому, що мовна картина світу є гнучкою, рухливою і непостійною. Це пов'язано зі змінами в лексичному фонді мови на фоні суспільних зрушень та історичних подій [23, с. 98]. Відтак, у сучасній лінгвістиці існує дві протилежні думки щодо природи концептуальної та мовної картин світу.

На думку К. В. Ангеловської, мовна картина світу – це метафоричний термін, оскільки певна історико-культурна маркованість мови та мовлення не дає підстави говорити про виникнення кардинально нової картини світу. У цьому випадку, більш слушно буде наголосити на специфічному «забарвленні» цього світу, зумовленому «національною значущістю предметів, явищ, процесів, вибірковим ставленням до них, яке породжується специфікою діяльності, способу життя та національної культури даного народу» [1, с. 13]. Отже, мовна картина світу – це унікальна площина, що слугує не лише задля експлікації концептів, а й для акумуляції інформації, яка є важливою для існування певного соціуму, оскільки в ній закріплені елементи культури, історичний спадок.

Особливий інтерес викликає художня картина світу, оскільки в ній прослідковується виняткове поєднання компонентів концептуальної та мовної картин світу. А. О. Ліпісівіцька стверджує, що «художній світ – це світ об'єктивних образів і суб'єктивних значень, фіктивний світ, що репрезентує реальність, яку ми пізнаємо». [28, с. 119]. Попри те, що текст художнього твору є інформаційно наповненим, його основними функціями є емотивна та

естетична. Одними з визначальних рис художнього дискурсу є комунікативність, філософсько-психологічний характер, багатоплановість та багатозначність [46, с. 247].

І. І. Ширикова намагається окреслити основоположні ознаки художньої картини світу, серед яких вказує на її спрямованість на «зовнішній та внутрішній світ людини» та одночасну системність і хаотичність [49, с. 51]. Попри те, що художній світ – це фіктивна реальність, автори закладають в текст певні смисли, які можуть корелювати з подіями чи станом речей на сьогодні і ставленням індивіда до них. Системність та хаотичність утворюють унікальний симбіоз, що дозволяє говорити про неповторність концептуального простору сучасної англійської прози. Зокрема, В. Г. Ніконова зауважує вторинну природу художньої картини світу, оскільки вона є двічі опосередкованою, а саме: мовою та індивідуально-авторською картиною світу [33, с. 119–120].

Художній текст – це особлива категорія, оскільки в ньому відображений не лише ідіостиль автора, а й дух доби. Творчість митців має тенденцію відображати виклики сьогодення, що й зумовлює їх актуальність. У процесі ознайомлення з літературним твором, читач не лише дізнається сюжет та аналізує дії головних героїв, а й стикається з особливостями вербалізації певних концептів. Саме концептуальна та мовні картини світу дозволяють читачу осмислювати прочитане, вибудовувати логічні взаємозв'язки та ставати активним учасником художнього дискурсу.

Художній дискурс – це розумово-комунікативна взаємодія між адресантом-письменником та адресатом-читачем, яка твориться в контексті певної епохи, культури та соціуму, а також виявляється в ідеях, переконаннях і світоглядних орієнтирах, які комунікує автор [45, с. 58]. Зважаючи на таке тлумачення терміну «художній дискурс» виникає необхідність врахування особливостей культурно-історичного періоду, в який було написано художній текст. Л. М. Приблуда наголошує на тому, що «складність організації художнього дискурсу пов'язана також і з тим, що він поєднує категорію реального та уявного, творчого світу, що зумовлене актуалізацією суб'єктивних

психоемоційних процесів ...» [39, с. 81]. Саме розуміння глибинних механізмів людського сприйняття навколишнього середовища та власних почуттів авторами відіграє важливу роль у побудові часопросторового континууму та емоційного аспекту художнього твору. Ці елементи є важливими структурними складовими тексту, які знаходять своє вираження у його формі та змісті.

Н. О. Ємець зазначає, що «художня картина світу поетичного тексту розкривається лише у його взаємодії з адресатом – читачем, який актуалізує авторські смисли шляхом їх інтеграції у свою картину світу». Вона зауважує, що концептуальний простір художнього тексту є продуктом взаємодії двох світів. Відтак унікальний художній Всесвіт – це ментальний конструкт, що формується шляхом співіснування адресанта та адресата художнього дискурсу у спільному концептуальному вимірі. Шляхом зчитування інтенцій автора читач поринає в унікальний простір ілюзорного буття [11, с. 74].

Саме тому у сфері лінгвістики, літературознавства та гендерних студій особливе місце відведено дослідженню фемінного художнього дискурсу. Тематико-жанровий спектр сучасної жіночої прози засвідчує значні зміни в рецепції такого типу літератури членами суспільства. Феміністичний рух дав поштовх для реалізації потенціалу жінок як майстрів слова, які крізь призму художнього тексту піднімають суспільно-резонансні теми. Основною проблемою є традиційний підхід до прочитання та інтерпретації художніх текстів, який здебільшого сфокусований на сприйнятті навколишньої дійсності чоловіками, їхній досвід та стандарти [35, с. 425].

С. О. Філоненко зазначає, що термін «жіноча література» є доволі проблематичним – «саме його існування впливає з питання про те, чи означає стать літературну творчість». Доволі дискусійним на її думку є також розрізнення жіночої та феміністичної літератури [44, с. 11–13]. Маргіналізація жіночої творчості призводить до підміни понять, де жіноче асоціюють з меншовагтисним, несерйозним і тривіальним.

Попри те, що поняття «картина світу», «художній дискурс» та «художній текст» репрезентують різні категорії, вони є суміжними. Художній дискурс

передбачає наявність художнього твору як одиниці комунікації, водночас сенси, які автор закладає у текст, та способи їхнього мовного вираження відображають концептуально-мовні засади функціонування індивідуально-авторського творчого світовідчуття. Саме картина світу, тобто певне уявлення про функціонування когнітивно-пізнавальної діяльності індивіда та мовного вираження знання у формі лінгвістичних одиниць, є чинником успішної взаємодії авторів та їхньої аудиторії. Апперцепція відіграє ключову роль у процесі інтерпретації та розуміння художнього тексту, оскільки читач орієнтується на модель функціонування світу в якому існує, тобто на власний життєвий досвід. Водночас, саме обізнаність та досвідченість дозволяє читачу розкрити та усвідомити весь потенціал художнього тексту, інтерпретувати його у контексті подій сьогодення. Текст художнього твору – це приклад унікального поєднання мовного вираження концептів на позначення різного типу явищ об'єктивної та суб'єктивної реальності, який в результаті функціонує як комунікативна одиниця в межах художнього дискурсу.

Отже, концептуальна картина світу – це комплексна система уявлень про світ, в якому існує індивід, та закономірності його функціонування. Певна модель навколишнього середовища у свідомості мовців сприяє інтерпретації явищ повсякденної дійсності, відтак акумуляції нових знань. Шляхом вербалізації концептів мовці переміщуються з площини когнітивних процесів до їхнього вираження за допомогою мовних одиниць. Мовна картина світу – це множинність підходів до вербалізації структурних елементів концептуальної картини світу. Варіативний характер експлікації концептів зумовлений специфікою типу дискурсу, контексту та стилю спілкування. Художня картина світу – це унікальний вияв індивідуально-авторського світовідчуття, його спроба відтворити реальний світ у художньому континуумі.

1.4. Методологічний апарат аналізу концептуального простору жіночої художньої прози

Дослідження концептів та особливостей їхньої мовної експлікації, концептосфер, а також концептуальних просторів набувають популярності в лінгвістиці XXI століття. Інтегративне спрямування сучасних мовознавчих розвідок зумовлене багатогранністю та комплексністю концептів. Концептуальний аналіз передбачає встановлення онтологічних засад функціонування концепту та форм його мовної репрезентації. Сучасна лінгвістика пропонує низку різноманітних підходів до проведення концептуального аналізу, серед яких метод фреймового аналізу (М. Мінські, Ч. Філмор), теорія доменів (Р. Ленекер), теорія концептуальної метафори та метонімії (Дж. Лакофф, М. Джонсон), теорія ментальних просторів (Ж. Фоконьє), теорія концептуальної інтеграції або ж теорія блендингу (Ж. Фоконьє, М. Тернер), теорія образ-схем (М. Джонсон) та теорія ідеалізованих когнітивних моделей (Дж. Лакофф). До того ж, продуктивними шляхами дослідження концептуального простору та особливостей вербалізації концептів є застосування методу лінгвістичного опису, аналіз словникових дефініцій, контекстуальний аналіз та контекстно-ситуативний аналіз дискурсу.

У “Foundations of Cognitive Grammar” (1987) та “Cognitive Grammar: A Basic Introduction” (2008) Р. Ленекер запропонував теорію доменів, у якій розглядає домени як одиниці репрезентації структури знання. На його думку, домени – це ментальні утворення, які маніфестують ментальний досвід, уявні простори, концепти, а також концептуальні комплекси [55, с. 147]. Іншими словами, це певна концепція або ж сфера досвіду. [54, с. 44]. У словнику “A Glossary of Cognitive Linguistics” В. Еванс зазначає, що домен – це узгоджена структура знань будь-якої складності та організації. Домени можуть репрезентувати будь-які елементи знання – концепти, семантичні фрейми та інше. Необхідно також зауважити, що це, насамперед, послідовна репрезентація знань, на тлі якої аналізують інші концептуальні структури [72, с. 61]. В українських лінгвістичних студіях термін «домен» тлумачать так:

«концептуальна структура, що слугує контекстом (фоном) для виділення (профілювання) концептів» [29, с. 21]. Водночас варто звернути увагу на те, що домен за своєї природою є концептуальним та когнітивним феноменом.

Відповідно до цієї теорії, домени поділяють на базові та абстрактні. У сучасній когнітивістиці більш релевантним терміном для позначення абстрактного домену є небазовий домен [54, с. 46], який і буде надалі фігурувати у нашому дослідженні. З одного боку, базові домени стосуються безпосередньо людського емпіричного, або ж чуттєвого, досвіду, який акумулюються в процесі життєдіяльності індивіда. Здатність людини досліджувати навколишній світ за допомогою органів чуття передбачає наявність низки різноманітних базових доменів, подальше профілювання яких не є можливим у зв'язку з їхньою однорідністю. Існує цілий ряд базових доменів, серед них: SPACE, COLOR, PITCH, TEMPERATURE, PRESSURE, PAIN, ODOUR, TIME і EMOTION [72, с. 61]. У праці “Cognitive Grammar: A Basic Introduction”, Р. Ленекер зазначає, що базові домени не є концептами чи концептуалізаціями, а радше сферами емпіричного потенціалу, у контексті яких може відбуватися процес концептуалізації та можуть виникати концепти [54, с. 44–45].

З іншого боку, наявність небазових доменів сигналізує про більш комплексну природу концептів, ієрархічна візуалізація яких не є вичерпною. Тобто, на базі одного домену можна профілювати інші домени. Ці концептуальні структури можуть співвідноситися як частина до цілого та навпаки. Однак, небазові домени не знаходяться в опозиції до базових доменів, оскільки вони мають опосередкований зв'язок з емпіричним досвідом індивіда. Тобто, знання про небазові домени ґрунтується на певних емоційних асоціаціях з явищами, діями, предметами та іншими проявами фізичного світу та предметно-чуттєвого досвіду. Прикладом небазових доменів є MARRIAGE, LOVE та MEDIEVAL MUSICOLOGY. Тобто, домен LOVE розуміємо в контексті такого набутого досвіду як дотик або навіть шлюбна церемонія [72, с. 1; 55, с. 147–150; 52, с. 402–406].

Важливим елементом в теорії доменів є поняття «матриця» або «матриця доменів» (від англ. *matrix* і *domain matrix*). Р. Ленекер стверджує, що кожен предикат належить до одного чи декількох когнітивних доменів, які є його матрицею. Тобто, якщо предмет чи явище складаються з декількох елементів чи компонентів, то, відповідно, ці структурні частини можуть належати до різних доменів, однак в цьому конкретному випадку вони утворюють єдине ціле, а сукупність цих доменів називають матрицею [51; 72, с. 63; 55, с. 147].

Однак, концепт та домен співвідносять як «профіль-база». Концептуальна база – це певний концептуальний зміст (контент) вираження (від англ. *expression*), максимальний обсяг значення, яке можна видобути в межах усіх доменів матриці. Іншими словами, це безпосередній обсяг (сфера) концептів в активних доменах (від англ. *immediate scope in active domains*). На фоні всіх доменів виділяється певна підструктура, яка знаходиться в центрі уваги, – профіль. Тобто, профіль – це концептуальний референт, те як вислів розуміють або що він означає у контексті його бази [54, с. 66].

Для проведення контент-аналізу використовуємо програмне забезпечення “*Tropes 8.4.4*”, яке дозволяє встановити два типи референційних полів – *Reference fields 1* (РП1), референційне поле загального контексту, та *Reference fields 2* (РП2), референційне поле детального контексту. Шляхом синтезу та узагальнення виявлених референційних полів визначено основні домени профілювання концептів. Контекстно-ситуативний аналіз дискурсу сприяє встановленню кореляційних зв’язків між ментальними процесами та структурними особливостями лексем-вербалізаторів концептів, тобто між концептуальними доменами та формами їхньої мовної репрезентації, оскільки дискурс передбачає варіативність форм репрезентації знання.

Гендерний аналіз дозволяє провести вичерпний аналіз жіночого художнього дискурсу. Саме прочитання прозового фемінного тексту з точки зору гендерних студій допомагає визначити ключові риси концептуальної картини світу жінок. Виявлення особливостей фемінного письма спонукає до аналізу художнього тексту зважаючи на особливості буття жіноцтва: звернення

до досвіду, проблем та емоційно-чуттєвих аспектів, що є релевантним безпосередньо для жіночої аудиторії. На думку С. О. Філоненко, метою жіночої прози є репрезентація «жіночої суб'єктивності у всій повноті». Вона також зауважує, що інтерпретація жіночої суб'єктивності не обов'язково здійснюється на засадах фемінізму, однак факт зображення самопочування жінки як відмінного від чоловічого є проявом (пост)фемінізму [44, с. 15].

Значну увагу необхідно звернути на лексеми-вербалізатори концептів на позначення відмінностей жіночого та чоловічого у художній літературі. Використання теоретичних напрацювань гендерних студій є запорукою проведення всеохоплюючого аналізу жіночого художнього дискурсу, беручи до уваги особливості жіночого письма, психології та ідеологічних засад американського соціуму.

Отже, дослідження концептуального простору сучасної англійської жіночої прози передбачає такий алгоритм наукової розвідки:

1. визначення ключових концептів, які експліковані в текстах художніх творів, та аналіз денотативних значень слів-маркерів, що вербалізують концептуальні структури в мовленні, за допомогою методу аналізу словникових дефініцій на базі таких онлайн-словників як Cambridge Dictionary (CaD), Collins Dictionary (CoD), Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE), Merriam-Webster Dictionary (MWD), та Oxford Learner's Dictionary (OLD) [69; 70; 73; 74; 75];
2. проведення контент-аналізу текстів художніх творів за допомогою програмного забезпечення "*Tropes 8.4.4*" та означення інтегральних доменів профілювання концептів;
3. застосування методу компонентного аналізу задля детального аналізу доменів та виявлення особливостей вербалізації концептів, які є важливими структурними елементами концептуальної картини світу представниць сучасної американської жіночої прози;
4. встановлення кореляційних зв'язків між концептами та способами їх мовної актуалізації, а також тематикою художніх текстів і

проблематикою сучасної англомовної жіночої прози шляхом використання методу контекстно-ситуативного аналізу дискурсу.

Висновки до розділу 1

Отже, одними з найбільш продуктивних напрямів дослідження концептів у сучасній лінгвістиці є когнітивний та лінгвокультурологічний. Когнітивістика зосереджена на вивченні взаємозв'язку між мовними та когнітивними структурами, особливостями категоризації та концептуалізації навколишньої дійсності, а також мисленнєвими процесами. Водночас лінгвокультурологія ставить за мету зрозуміти, яким чином мова відображає культуру певного народу, його звичаї, цінності та традиції. Одним зі актуальних мовознавчих напрямів є гендерна лінгвістика. Це галузь науки про мову, яка націлена на виявлення відмінностей у чоловічому та жіночому мовленні. Попри доволі різне спрямування наукових інтересів, ці галузі мовознавства використовують схожий інструментарій для дослідження одиниць знання – концептів.

Результатом процесу концептуалізації та актуалізації є концептуальна та мовна картини світу. Попри те, що структурними елементами концептуальної карти світу є концепти, а мовної – лексеми, вони є взаємопов'язаними. Саме слова-маркери вербалізують концепти у мові та мовленні. Вони слугують тригерами та спонукають читачів використовувати попередні знання про об'єкти, просторову орієнтацію та емоційно-психічні стани.

Обидві картини світу знаходяться у тісному взаємозв'язку, оскільки вони допомагають індивідам інтерпретувати явища дійсності. Відносно новим терміном у сучасному мовознавстві є художня картина світу, яка, однак, є невід'ємною частиною будь-якого продукту людської творчості. Необхідність дослідження особливостей її функціонування на основі художнього дискурсу американських письменниць зумовлено потребою у вивченні шляхів експлікації універсальних концептів на засадах жіночої суб'єктивності.

Концептуальний простір сучасної англомовної жіночої прози – це певна сукупність концептів, які репрезентують важливі елементи навколишнього

середовища та емоційно-психічних станів жіноцтва. Концепт – це елемент знання, яке може стосуватися будь-якої сфери життєдіяльності. Концептуальний простір визначаємо як систему знань про об'єктивну та суб'єктивну реальності. Іншими словами, це рефлексивний досвід, який безпосередньо відображає світоглядні орієнтири спільноти і особливості її світосприйняття.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТ СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

2.1. Концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у контексті сучасного художнього дискурсу

Важливою складовою концептуального простору сучасної англомовної жіночої прози є концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT. Він опосередковано відображає особливості сприйняття американськими письменницями об'єктивної реальності та їхні намагання створити наповнений художній світ з власною історією та цінностями. Слова-маркери, використані на позначення просторових орієнтирів, предметів побуту, елементів повсякденної життєдіяльності, одягу, будівель та історичних фактів, що є ключовими для розвитку сюжету, сприяють кращому розумінню тексту учасниками художнього дискурсу.

Для того, щоб визначити, які аспекти знання про навколишнє середовище репрезентує концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT, звертаємося до словникових дефініцій лексеми *environment*, представлених у CaD, CoD, LDOCE, MWD та OLD [69; 70; 73; 74; 75]. Отже, це слово має низку різноманітних трактувань, а саме:

1. люди та речі, які присутні в житті індивіда, зокрема будівлі та загальна ситуація, в якій існують представники соціуму;
2. природа, тобто матеріальний світ, – повітря, водойми, тип землі, погода, зелені насадження та інше;
3. обставини, об'єкти та умови;
4. умови, в яких індивід живе і працює, та яким чином вони впливають на його самопочуття та продуктивність;

5. внутрішній або зовнішній сетинг, який характеризується наявністю екологічного мистецтва, яке розроблене для конкретного середовища;
6. соціально-культурні передумови, що впливають на життя індивіда або соціуму.

Відповідно до класифікації М. Шварц концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT тлумачимо як концепт-категорію. Він містить в собі інформацію про цілий ряд предметів та подій, які є визначальними для формування концептуального простору художнього тексту та для донесення інтенцій письменниць до читачів. У межах класифікації А. М. Приходька концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT є непараметричним, універсальним, нерегулятивним та нейтральним. Непараметрична природа концепту полягає в тому, що він апелює до емпіричного досвіду індивіда, тобто знань про світ, які були набуті шляхом використання органів чуття, та загальної обізнаності аудиторії про середовище існування. Попри те, що в своїй основі концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT є універсальним та нерегулятивним, оскільки позначає речі та події повсякденності, варто зважати на те, що його можна профілювати на основі небазових доменів, які місять специфічний соціокультурний компонент та прескриптивні патерни поведінки в соціумі. У цьому виявляється дуальність природи концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT.

В українських лінгвістичних студіях популярним є дослідження навколишнього середовища шляхом аналізу лексем-вербалізаторів світу речей та ключових констант культури. Мовознавчі розвідки в цьому напрямку здійснювали І. П. Волощук, О. С. Деркачова, Н. В. Єфремова, Е. К. Коляда, Т. В. Курбатова, А. О. Лазарьонк, О. Г. Ліхошерст, О. Л. Титунь та інші. Українські лінгвісти переважно вивчають особливості експлікації концептів, які безпосередньо пов'язані з простором, світом речей, побутом чи історією становлення певного соціуму.

У дослідженні під назвою «Лінгвокогнітивне моделювання змісту концепту ПРОСТІР у сучасній англомовній картині світу» Т. В. Курбатова та О. Г. Ліхошерст спробували визначити особливості мовної актуалізації однієї з універсальних категорій – простору. На їхню думку, ця одиниця знання є абстрактною та знаходиться у безпосередньому контакті з матеріальними об'єктами. Місце, вербалізоване іменником *place*, є одним з найважливіших просторових координат, оскільки воно активізує ключові ознаки концепту, серед яких: місце, об'єкт та подія. Особливість експлікації простору насамперед полягає в описі ландшафту, інтер'єру та об'єктів, що його наповнюють. Дослідники також зазначають, що «місце, яке є невід'ємною частиною фізичного/матеріального світу, існує завдяки когнітивним зусиллям людини як творця, який наповнює оточуюче середовище та об'єкти в ньому сенсом» [25, с. 47].

Досліджуючи особливості лінгвальної об'єктивації світу речей на матеріалі роману канадської письменниці Маргарет Лоренс «Кам'яний ангел», Н. В. Єфремова та Е. К. Коляда зазначають, що автори трактують *рiч* «як сукупність створених людиною предметів, що входить у світ літературного твору: костюм персонажа, інтер'єр його будинку, особисті предмети тощо». Предмети об'єктивної реальності мають безпосередній зв'язок з емоційно-психічними станами героїв. У певних ситуаціях вони впливають на їхній добробут та моральний стан, і навпаки – відображають духовний світ персонажів, їхні переживання та тривоги. Лексеми формують мікрокосм художнього твору, відображаючи «світ у його фізичних та конкретно-предметних формах» [12, с. 128].

Оскільки навколишнє середовище та речі, які оточують героїв роману, викликають у них певний спектр емоцій, відтак необхідно зважати на емоційну складову мовлення Елізабет Гілберт і Шеллі Рід. Вони використовують певні лексеми для досягнення конкретних дискурсивних цілей, задля чіткого змалювання ситуацій, в які потрапляють герої, та, щоб викликати у читачів певний спектр емоцій. Особливості конотативного значення лексем-

вербалізаторів у конкретних контекстах впливають на загальну тональність художнього тексту. Відповідно, мозаїчність шляхів експлікації концептів підтверджує багатогранність та неоднорідність знання як складової концептуальної картини світу Елізабет Гілберт і Шеллі Рід.

Лінгвокультурологічний аспект дослідження концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT полягає у виявленні культурних констант, які є типовими для представників американського суспільства. Концепт профілюємо на базі низки доменів, які репрезентують комплексну область знань про об'єктивну реальність художнього світу, яка опосередковано відображає світ реальний, однак переосмислений. І. П. Біскуп зазначає, що «кожна дія або подія, що отримала лінгвістичне вираження (усне або письмове), автоматично активує внутрішню просторову репрезентацію» [5, с. 52]. Такими лексемами-вербалізаторами в межах нашого дослідження є географічні назви, слова на позначення елементів навколишнього середовища (живої та неживої природи), а також номінативні одиниці, які вербалізують соціально-культурні риси художньої реальності, оскільки саме вони є вирішальними для побудови тривимірного простору художнього твору.

У контексті аналізу особливостей експлікації концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT важливу роль відіграють не лише просторі рамки художнього Всесвіту, а й часові. Необхідно зважати на те, що розрізняють два типи часу – художній та часові координати читача. Художній час поділяють на «сюжетний, фабульний, соціально-побутовий, історичний, фантастичний, біографічний». Це зумовлено особливостями побудови хронотопу художніх творів, оскільки «час рухається у просторі, взаємообумовлений простором і не може існувати поза ним» [21, с. 390].

Н. Х. Копистянська зазначає, що «час є первинним, споконвічним та нематеріальним», однак «художній час є вторинним». Дуальна природа цього комплексного поняття зумовлена особливостями письменницького мімезису. Художній час – це переосмислення реального часу, спроба його відтворити, підпорядкувати, зобразити щось позареальне, а відтак і позачасове.

Переосмислення реального часу письменниками є суб'єктивним, оскільки проходить крізь призму їхнього власного світовідчуття. Одними з основних часових категорій є опозиція МИНУЛЕ – СУЧАСНЕ – МАЙБУТНЄ. Н. Х. Копистянська також зауважує, що художній час знаходиться під цілковитим контролем письменників. Відтак не можна ігнорувати спроби маніпуляції часовими категоріями задля досягнення творчих цілей [20].

Отже, концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT репрезентує навколишній світ у всій різноманітності його проявів. Він містить у собі інформацію про фізичні умови існування індивідів та соціально-культурні засади функціонування певного суспільства. Інтегральними складовими знання про світ є речі повсякденного вжитку, географічно зумовлені особливості сетингу та історико-культурні засади функціонування соціуму.

2.2. Особливості експлікації концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у романі Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”)

Роман Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) – це приклад сучасної американської літератури для жінок. У ньому авторка досліджує жорстокий світ чоловіків та місце жінок у ньому. Вже багато століть між островами Форт-Найлз та Курн-Гевен ведуться запеклі війни за право виловлювання омарів у водах архіпелагу. Історія цих поселень є давньою та сповненою інтриг і ворожнечі, оскільки рибацький промисел це чи не єдина можливість острів'ян заробити грошей на прожиття.

Концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT є одним з основоположних елементів концептуального простору роману «Суворі чоловіки» (“Stern Men”). Це безпосередньо пов'язано з тим, що важливу роль у побудові топографічно-об'ємного художнього світу відіграють предмети побуту і події, які існують та відбуваються у часі та просторі. Вони певним чином визначають та відображають внутрішні емоційні стани героїв, які все своє життя проводять в ізоляції від зовнішнього світу, лише інколи відвідуючи велику землю за

нагальних потреб. Середовище не лише впливає на розвиток сюжету, а й відображає ціннісно-світоглядні орієнтири героїв художнього твору, які органічно переплітаються з «типово» американським поглядом на світоустрій.

Характерною особливістю роману «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) є нульова фокалізація, тобто оповідь з точки зору всезнаючого оповідача. Такий підхід до конструювання внутрішньої композиції тексту акцентує увагу реципієнта на мовних засобах експлікації концептів використаних для опису середовища, в якому існують герої. Попри повний доступ оповідача до думок та почуттів персонажів, середовище залишається найбільш продуктивним способом відображення загальної атмосфери конкретного епізоду прозового твору. Гетеродієгетичний наратор не є безпосереднім учасником подій, однак в його розпорядженні знаходиться вся інформація щодо особливостей функціонування художнього світу.

Концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT профілюємо на базі низки доменів, які є визначальними для отримання доступу до знання про часово-просторову організацію літературного твору. Для цього ідентифікуємо в романі такі референційні поля загального контексту: TIME (1001 слововживання – *summer, weeks, days* тощо), ANIMAL (787 слововживань – *conch, lobster, birds* тощо), SEA (некоректне відображення кількості слововживань), MARINE (430 слововживань – *canoe, boats, pier* тощо), HOUSING (366 слововживань – *encampments, house, room* тощо), FOOD (некоректне відображення кількості слововживань), DEVICE (207 слововживань – *tank, gear, swing* тощо), BUSINESS (203 слововживання – *business, bank, company* тощо), LOCATION (201 слововживання – *homes, territory, cellar* тощо), NORTH AMERICA (191 слововживання – *Penobscot Indians, New Hampshire, Maine* тощо), MINERAL (175 слововживань – *granite, stone, rock* тощо), WATERWAY (171 слововживання – *coast, sea, shores* тощо), FURNISHINGS (156 слововживань – *furniture, kitchen table, bed* тощо), PLANT (146 слововживань – *spruce, fern, orchid* тощо), ENVIRONMENT (142 слововживання – *low tide, weather, fog* тощо), MONEY (135 слововживань – *cash, taxes, money* тощо), FISHING (132

слововживання – *fishing, nets, fisherman* тощо), TRANSPORT (120 слововживань – *roads, patrol ship, gas station* тощо), BEVERAGE (100 слововживань – *drinking, rum, coffee* тощо), ENTERTAINMENT (89 слововживань – *gaming, toys, game* тощо), EUROPE (80 слововживань – *The French, Swedish, Scottish* тощо), WORK (78 слововживань – *work, laborers, job* тощо), WATER (74 слововживання – *seawater* та *water*), GOODS (72 слововживання – *glass, tablecloth, bed sheet* тощо), WAY (56 слововживань – *main street, bridge, hallways* тощо), CITY (31 слововживання – *towns, township, town hall* тощо), LAND (29 слововживань – *prairie, ground, land* тощо), WORLD (29 слововживань – *world*), AGRICULTURE (25 слововживань – *barn, farm, farmer* тощо), INDUSTRY (20 слововживань – *industrialist, industry, factories* тощо), COVERING (20 слововживань – *huts, umbrella, shacks* тощо), ARTIFACT (16 слововживань – *artifact* та *artifacts*), HISTORY (16 слововживань – *history, monument, Ice Age* тощо), SPACE (15 слововживань – *sun, space, planet* тощо), PROPERTY (15 слововживань – *possessions, property, legacy* тощо), OPTICS (15 слововживань – *Fresnel Lens*) і MOUNTAIN (10 слововживань – *mountain, hill, Hudson Valley* тощо).

Відповідно, ідентифікуємо також референційні поля детального контексту – TIME, WATER TRAVEL, ISLAND, AREA, INVERTEBRATE, FOOD, BUILDING, USA, MINERAL, WAY, FURNITURE, CONTAINER, BEVERAGE, MONTH, FISHING, MONEY, MECHANISM, SEA, LOCATION, WORK, WATER, FISH, WARE, WEATHER, GROUND TRAVEL, SCHOOLS, DOMESTIC ANIMAL, BIRD, WEST EUROPE, WOODY PLANT, PLACE OF BUSINESS, POLICE, CITY, FABRIC, WORLD, LAND, DEVICE, TOOL, WOOD, COVERING, HOUSING, DISTRICT, VISUAL PROPERTY, FARMING, ANIMAL, PAINTING, INDUSTRY, FIRE, STATE, OBJECT, OPTICAL DEVICE, COLLEGES AND UNIVERSITIES, PLAYTHING, PIECE OF CLOTH, VEGETABLE, NORTHERN EUROPE, WEAPON, ARTIFACT, STORM, UNITED KINGDOM, METAL, WIND, CELESTIAL BODY, TOILETRY, CHURCH, PLANT PART, MEAT, WASTE, HISTORY, ENVIRONMENT, CATASTROPHE,

MOUNTAIN, TABACCO, NEWSPAPERS, AIR, CANADA, BUILDING MATERIAL, DRYGOODS, CONSUMER GOODS, PAPER, ASSOCIATION, PLOT OF GROUND, BANK, COLLECTION, INSECTA, TRADITION, OFFICE, EUROPE і FLAVORER.

Шляхом узагальнення визначаємо, що концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT на матеріалі роману Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) профілюємо на основі базового домену TIME та чотирьох небазових доменів – NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, WORK та FOOD AND BEVERAGE.

Базовий домен TIME підтверджує часово-просторову природу навколишнього середовища. У вигаданому світ речі існують в системі координат простір-часу, а події змінюються відповідно до хронологічних засад функціонування певної художньої реальності. Лінгвальна об’єктивація часових категорій відбувається шляхом вербалізації базового домену TIME. За допомогою мовних одиниць на позначення минулого, теперішнього та майбутнього письменниця певним чином організовує часово-просторовий континуум художньої реальності. Попри нехронологічну нарацію читач спроможний відслідковувати логічну послідовність подій, орієнтуючись на слова-маркери.

Реципієнт літературного дискурсу також здатен співвідносити певні події з конкретними періодами, тобто, сформулювати уявлення про закони функціонування художнього світу. Наприклад, лексемами-вербалізаторами базового домену TIME в межах роману «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) є такі мовні одиниці як *for another fifty years, over the years, in the winter, in the summer, in the early seventeenth century, in June of 1702, just one year into, on that day, some months later, at the time, for another fifty years, during the next decade, over the years, toward the end of the nineteenth century, that same year, for the first two centuries, more than three days a week, for only thirty years, in the spring of 1902, during the night, in daylight, in the spring of 1903, of the year before, some years ago, by this date, the very next month* тощо.

У романі авторка використовує прийом нелінійної оповіді, оскільки вона паралельно змальовує події теперішнього та минулого. Історичні довідки не відволікають від основного сюжету, а лише доповнюють події сучасності – додають інформації для більш комплексної інтерпретації художнього Всесвіту. Наприклад, Елізабет Гілберт вказує конкретні дати основних подій. Так читач усвідомлює, що основний сюжет бере свій початок у 1976 році після повернення Рут Томас зі школи-пенсіонату на Форт-Найлз. У романі також є помітною тенденція до використання часових маркерів для констатування фактів, тобто, відсутня емоційна складова, яка традиційно асоціюється з перебігом часу. Наприклад:

*“Ruth graduated from boarding school **in late May of 1976**” [76].*

*“**In that May of 1976**, Ruth Thomas turned eighteen” [76].*

*“Ruth stayed at the Pommeroy house **through July and August and on into the beginning of September**” [76].*

*“Lanford Ellis had turned a century old **that year**” [76].*

*“Which is why, seven months pregnant and with her little boy in tow, Ruth Thomas-Wishnell drove her father’s truck all the way up the Ellis Road **one afternoon in June of 1982**, finally seeking a meeting with Mr. Lanford Ellis” [76].*

Авторка певним чином скеровує читача на шляху дослідження художнього простору. Час в романі – це не лише тривалість перебігу певної події, а й можливість правильно розставити пріоритети та вплинути на світовідчуття читача. Тобто, домен TIME профілює концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у площині часових координат.

Водночас небазові домени охоплюють більш глобальні зони концептуалізації. Вони репрезентують основний обсяг інформації, який містить у собі концепт, оскільки апелюють до органів чуття читачів, а також є важливою складовою світосприйняття американців. Лексеми-вербалізатори відображають особливості перцепції навколишнього середовища носіями американського варіанту англійської мови.

Небазові домени NORTH AMERICA та LOCATION AND HOUSING репрезентують візуально-просторову складову концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT. За допомогою мовних одиниць на позначення географічних та інтер'єрно-екстер'єрних характеристик середовища письменниця намагається конструювати мікрокосм художньої реальності. Тобто, світ, який за всіма характеристиками схожий на об'єктивну реальність, однак є результатом творчих пошуків авторки. Наприклад, характерними лексемами-вербалізаторами цього домену в межах роману є такі власні іменники як *Maine, Bethel, Canaan, Fort Niles Island, Courne Haven Island, Worthy Channel, Virginia, New England, Concord, New Hampshire* тощо; а також загальні – *house, bedroom, room, kitchen, mansion, parlor, living room, building, territory, floor, door, home, cellar, basement, sea, shore, furniture, bed, pillow, table, chair, sofa, tree, weather, storm, bicycle, car, truck, water, glass, tablecloth, bed sheet, icebox, oven, spoon, bridge, main street, path, highway, hallway, driveway, town, town hall, city, village, prairie, ground, land, world, property, mountain, hill* тощо. Вони не лише експлікують концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у межах домену LOCATION AND HOUSING, а й сприяють творенню географії художньої реальності. У контексті роману ці мовні одиниці стають інтегральними елементами мовно-концептуальної картини світу учасників художнього дискурсу. У пролозі до роману Елізабет Гілберт детально описує особливості географічного розташування островів та зазначає характерні риси їхнього природного середовища. Наприклад:

*“In their specific geography, **Fort Niles Island and Courne Haven Island** are so astonishingly similar that their creator must have been either a great simpleton or a great comic. They are almost exact duplicates. **The islands – the last peaks of the same ancient, sunken mountain chain** – are made from the same belt of quality **black granite**, obscured by the same cape of **lush spruce**. Each island is approximately four miles long and two miles wide. Each has a **handful of small coves, a number of freshwater ponds, a scattering of rocky beaches, a single sandy***

beach, a single great hill, and a single deep harbor, held possessively behind its back, like a hidden sack of cash” [76].

Письменниця також експлікує концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT шляхом опису інтер’єру та екстер’єру помешкань остров’ян. У такий спосіб Елізабет Гілберт передає атмосферу життя на острові посеред Атлантичного океану. Відносна ізольованість та суворі погодні умови сприяють монотонному перебігу подій, оскільки щоденна рутинна праця не передбачає яскравих емоцій. Всеохоплююча нудьга відображена у лінгвальній об’єктивації авторкою незмінного та похмурого навколишнього середовища. Однак внутрішній та зовнішній дизайн будинків – це чи не єдина можливість експлікувати вдачу головних героїв та їхні погляди на життя.

Наприклад, прагматичність головних героїв опосередковано відображена шляхом опису будинку сім’ї Поммерой, які цілком спокійно ставляться до слідів крові на шпалерах. Невигадлива обстановка помешкання відображає доволі спокійне і розмірене ставлення до життя, в якому смерть – це ще лише один етап на шляху. До прикладу:

*“The dead Pommeroy great-uncle was therefore a shared dead great-uncle, a common dead great-uncle. He’d built **a big house near the church**, with money made in a general store, back before the first lobster war. Mr. and Mrs. Pommeroy had doubly inherited **the home**. When Ruth was nine years old and stayed with the Pommeroys for the summer, Mrs. Pommeroy tried to get her to sleep in **that dead uncle’s bedroom**. It was under **a quiet roof** and had **one window**, which spied on **a massive spruce tree**, and it had **a soft wooden floor of wide planks**. **A lovely room** for a little girl. The only problem was that the great-uncle had shot himself right there in **that room**, right through his mouth, and **the wallpaper** was still speckled with rusty, tarnished blood freckles. Ruth Thomas flatly refused to sleep in **that room**” [76].*

На противагу доволі простому облаштуванню дому Поммеройів, маєток Елліса відображає його соціальний статус, оскільки ця заможна родина раніше володіла гранітодобувною компанією, розташованою на островах. Лексеми за

допомогою яких авторка експлікує домен LOCATION AND HOUSING додають експресивності художньому тексту. Емоційно забарвлена лексика та використання описових прикметників спрямовані на те, щоб вразити читача, змусити його усвідомити різницю між Еліссами та іншими жителями островів, тобто створити опозицію: свої – чужі. Формальні ознаки інтенсифікації значень слів проявляються у використанні вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників. Такі особливості профілювання концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT на основі небазового домену LOCATION AND HOUSING засвідчують його схильність до експлікації позитивної та негативної тональності художнього тексту.

*“MR. LANFORD ELLIS lived in **Ellis House**, which dated back to 1883. **The house was the finest structure on Fort Niles Island**, and it was finer than anything on Courne Haven, too. It was built of **black, tomb-grade granite in the manner of a grand bank or train station**, in only slightly smaller proportions. There were **columns, arches, deep-set windows, and a glinting tile lobby the size of a vast, echoing Roman bath house**. **Ellis House, on the highest point of Fort Niles, was as far away from the harbor as possible**. It stood at the end of **Ellis Road**. Rather, **Ellis House stopped Ellis Road abruptly in its tracks, as if the house were a big cop with a whistle and an outstretched, authoritative arm**” [76].*

Художнє мовлення Елізабет Гілберт змінюється відповідно до загальної атмосфери певного моменту у творі, а також особливостей зображуваного приміщення. Житло пастора Тобі Вішнелла на острові Курн-Гевен є абсолютною протилежністю будівель на Форт-Найлзі. У цьому контексті домінує використання прикметників, які підсилюють емоційне забарвлення дескриптивної частини роману. Небазовий домен LOCATION AND HOUSING експлікований шляхом використання лексем для опису будинків, прибудинкової території та рослинності. У цьому епізоді переважає використання позитивно маркованих прикметників, які змушують читача повірити у благополуччя та достаток цього персонажа. Наприклад:

*“It matched **the house**, as it turned out. Pastor Wishnell lived a short drive from the Courne Haven dock, in **a beautiful house, yellow with lavender trim**. It was **a three-story Victorian with a tower and a circular porch; bright blooming plants hung from hooks, placed three feet apart, around the entire porch**. **The slate walkway to the house was lined with lilies**. **The pastor’s garden, in the back of the house, was a little museum of roses, surrounded by a low brick wall**. On the drive over, Ruth had noticed **a few other homes on Courne Haven Island, equally nice**. Ruth hadn’t been to **Courne Haven** since she was a little girl, too young to notice the differences between it and **Fort Niles**” [76].*

Профілювання концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT на основі небазового домену WORK зумовлене тематикою роману «Суворі чоловіки» (“Stern Men”). Провідним мотивом художнього твору є тяжкі умови праці жителів островів, які змушені заробляти на життя виловлюванням омарів. Відтак помітним є превалювання лексем на позначення рибальської рутини, а саме: *lobster, conch, cod, hake, boat, pier, lobsterman, gear, fishing, fishing man, nets, lobster pots* тощо. Наприклад, лексема *lobster* – це не лише мовна одиниця на позначення представника родини лобстерових. У контексті роману вона набуває нових відтінків значення, а саме: тварини як об’єкт ворожнечі і джерело прибутку. Морські жителі (*cod, hake, redfish, herring, mackerel, whales* тощо), особливо омари (*lobster*), – це запорука життя на острові, де відсутні інші джерела доходу. Обсяг та якість улову за сезон визначають життя героїв на наступний рік, а відтак і стають причиною запеклих суперечок між острів’янами. До прикладу:

*“**The first lobster war** between Fort Niles Island and Courne Haven Island began in 1902. Other islands in other bays of Maine have had their **lobster wars**, but none was waged so early as this one. There was scarcely even **a lobster industry** in 1902; **the lobster had not yet become a rare delicacy**. In 1902, **lobsters were common, worthless, even an annoyance**. After bad storms, hundreds and thousands of the creatures washed up on the shores and had to be cleared away with pitchforks and wheelbarrows. Laws were passed forbidding affluent households from feeding*

their servants lobster more than three days a week. At that moment in history, lobstering was merely something island men did to supplement their income from farming or vessel fishing. Men had been lobstering on Fort Niles and Courne Haven for only thirty years or so, and they still fished in coats and ties. It was a new industry. So it is remarkable that anyone could have felt sufficiently invested in the lobster industry to start a war over it. But that is exactly what happened in 1902” [76].

Більшість населення обох островів є ловцями омарів вже не в першому поколінні, оскільки такий вид діяльності – це сімейна справа, яка передається від батька до сина. З одного боку, цим авторка підкреслює важливість традиції для героїв, а з іншого – відсутність альтернативи. Попри всі складнощі, декому все ж вдається освоїти іншу професію, однак це здебільшого виключення з правил, аніж закономірність. За допомогою регулярного використання лексеми *lobster* письменниця акцентує увагу на домені WORK, а особливо на його структурному елементі – ANIMAL, який посідає чільне місце в концептуальній картині світу героїв та відображає морську тематику роману. Наприклад:

“Lobsters certainly seemed to consider it an honor and a privilege to enter a Wishnell trap. They would crawl over other men’s traps for miles of sea bottom just to be caught by a Wishnell. It was said that a Wishnell could find a lobster under a rock in your grandmother’s flower garden. It was said that families of lobsters collected in the very walls of Wishnell homes, like rodents. It was said that Wishnell boys were born with tentacles, claws, and shells, which they shed during the final days of nursing” [76].

З точки зору лінгвокультурології важливим аспектом концепту **СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT** є його профілювання на основі небазового домену **FOOD AND BEVERAGE**. Традиції пов’язані з харчовою культурою та вживанням алкогольних напоїв є одними з визначальних рис певного соціуму. Саме звичаї та історія нації формують норму поведінки в суспільстві, яка згодом знаходить своє відображення у художньому тексті. Харчові звички формують важливий культурний пласт традиційного життя острів’ян. Їжа та

напої відіграють ключову роль у повсякденному житті героїв, оскільки вони є важливою частиною їхньої рутини. Прикладом лексем-вербалізаторів цих доменів є *food, chicken soup, breakfast, blueberry cakes, casseroles, supper, rum, drink, drinking, booze, coffee* тощо.

У романі «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) їжа виступає не лише джерелом енергії, а й символом комфорту, безпеки та турботи. Наприклад, Сенатор Саймон готує курячий бульйон для дружини Стена Томаса, щоб проявити свою турботу та небайдужість: *“It was the Senator’s opinion that a good, peppery chicken soup could cure anything, even childbirth, so he cooked up a nice batch for Stanley Thomas’s wife”* [76]. Стривожена Рут Томас прагне відчувати себе у безпеці, і саме тому надає перевагу вечерям з родиною Поммерой: *“Ruth Thomas was eating supper with the Pommeroys that night, even though it was a funeral night. Ruth nearly always ate with them. It was nicer than eating at home. Ruth’s father wasn’t much for cooking a hot meal. He was clean and decent enough, but he didn’t keep much of a home. He wasn’t against having cold sandwiches for dinner”* [76].

В окремих випадках їжа також символізує бажання очистити совість та загладити провину. Коли чоловіки вирушили до місіс Поммерой, щоб обговорити подальшу долю рибацьких угідь її покійного чоловіка, їхні дружини передали страви для сімейства. У цьому проявляється неоднорідність домену FOOD AND BEVERAGE, оскільки їжа для героїв асоціюється не лише з теплом та комфортом, а й спробою підкупити інших та приховати справжні мотиви своїх дій. До прикладу:

“They brought blueberry cakes and casseroles as offerings from their wives and stayed in the kitchen, many of them leaning on the counters and walls. Mrs. Pommeroy made the men polite pots of coffee” [76].

Своєрідним є також ставлення до вживання алкогольних напоїв. З одного боку, для декого – це частина щоденної рутини та елемент культури. Однак Елізабет Гілберт водночас наголошує на тому, що надмірне вживання спиртного призводить до нещасних випадків, що і сталося з містером

Поммероєм, який потонув під час риболовлі. У романі помітним є засудження схильності персонажів до шкідливих звичок, які негативно впливають на якість життя. Тобто домен BEVERAGE містить в собі негативну конотацію, оскільки лексеми-вербалізатори експлікують ситуації в негативному контексті. Наприклад:

*“All the men said Ira Pommeroy drowned because he fished alone and he **drank** on his boat. He kept **jugs of rum** tied to some of his trap lines, bobbing twenty fathoms down in the chilled middle waters, halfway between the floating buoys and the grounded lobster traps. Everyone did that occasionally. It wasn't as if Mr. Pommeroy had invented the idea, but he had refined it greatly, and the understanding was that he'd wrecked himself from refining it too greatly. He simply got **too drunk** on a day when the swells were too big and the deck was too slippery” [76].*

Отже, у романі «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT репрезентує той обсяг знань про просторово-часові координати, який необхідний для створення переосмисленого художнього світу. Концептуальні домени, базовий і небазові, виступають основою для профілювання концепту. Вони апелюють до емпіричного досвіду реципієнтів художнього дискурсу. Шляхом вербалізації концепту письменниця зуміла передати дух доби, наділивши звичайні речі символічним значенням.

2.3. Особливості експлікації концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у романі Шеллі Рід «Шлях ріки» (“Go as a River”)

У романі «Шлях ріки» (“Go as a River”) Шеллі Рід запрошує читача познайомитися з краєвидами містечка Айола у штаті Колорадо США. Цей твір є художньою інтерпретацією подій, які призвели до зникнення однойменного населеного пункту в окрузі Ганнісон у зв'язку з його затопленням. Локація відіграє вагомую роль у формуванні мікрокосму художнього простору роману, оскільки навколишнє середовище, жива та нежива природа, є важелем впливу на читацьку аудиторію. Дескриптивний характер змалювання предметно-

речового наповнення художнього світу сприяє когнітивному моделюванню переосмисленої реальності.

У межах концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT було ідентифіковано такі референційні поля загального контексту – TIME (867 слововживань – *morning, sunrise, day* тощо), PLANT (576 слововживань – *tree, peaches, cottonwood trees* тощо), ANIMAL (403 слововживання – *squirrel, pigs, mule* тощо), FOOD (351 слововживання – *breakfasts, porridge, fried eggs* тощо), LOCATION (316 слововживань – *home, Southwest, fields* тощо), DEVICE (260 слововживань – *stained-glass window, fountain, wheels* тощо), HOUSING (250 слововживань – *bedroom, parlor, house* тощо), TRANSPORT (230 слововживань – *train, wagon, bicycle* тощо), FURNISHINGS (199 слововживань – *bed, table, chair* тощо), MINERAL (167 слововживань – *gravel, rock, stone* тощо), ENVIRONMENT (159 слововживань – *snow, wind, storms* тощо), LAND (128 слововживань – *land, earth, ground* тощо), AGRICULTURE (118 слововживань – *farm, barns, ranches* тощо), WAY (110 слововживань – *Main street, sidewalk, driveway* тощо), MOUNTAIN (101 слововживання – *mountains, valley, hillside* тощо), WATERWAY (94 слововживань – *sea, lake, river* тощо), CITY (73 слововживання – *town, uptown, townsfolk* тощо), NATURE (70 слововживань – *woods, nature, timber* тощо), BUSINESS (67 слововживань – *tavern, company, business* тощо), BEVERAGE (59 слововживань – *drinking, beer bottle, whiskey* тощо), COVERING (55 слововживань – *covers, roof, hut* тощо), NORTH AMERICA (51 слововживання – *Colorado, Hollywood, Idaho* тощо), WORK (49 слововживань – *job, work, employs* тощо), GOODS (45 слововживань – *glass, bowl, napkin* тощо), WATER (32 слововживання – *water*), MONEY (31 слововживання – *cash, price, loss* тощо), WORLD (30 слововживань – *world*), AIR (26 слововживань – *air*), SMOKE (21 слововживань – *Lucky Strike, cigarette, smoke* тощо), ART (20 слововживань – *landscapes, statues, art* тощо), METALS (20 слововживань – *stains, steel, nickel* тощо), ORGANIZATION (16 слововживань – *office, bureaus, department* тощо), ASIA (15 слововживань – *Vietnam, Asian, Cambodia* тощо), STATE (11 слововживань – *homeland, state,*

country тощо), WASTE (10 слововживань – *debris, garbage, waste* тощо), PHOTOGRAPH (10 слововживань – *photograph, camera, Polaroid* тощо) та ANIMAL MATERIAL (7 слововживань – *leather*).

У межах референційних полів детального контексту – TIME, AREA, FOOD, WOODY PLANT, WAY, FURNITURE, MINERAL, CONTAINER, FRUIT, LOCATION, GROUND TRAVEL, MAMMAL, LAND, FARMING, MOUNTAIN, BIRD, MONTH, WEATHER, BUILDING, PLOT OF GROUND, CITY, WATERCOURSE, FOREST, BEVERAGE, MECHANISM, COVERING, DEVICE, PLANT PART, TEMPERATURE, WORK, VEGETABLE, DOMESTIC ANIMAL, FISH, USA, FABRIC, ANIMAL, WARE, WATER, ENVIRONMENT, WORLD, SCHOOLS, NEWSPAPERS, MONEY, AIR, VASCULAR PLANT, INSECTA, HERB, TOOL, UTENSIL, RAIL TRAVEL, STORM, BUSINESS, MEAT, VISUAL PROPERTY, FLAVORER, ARMY, PLAYTHING, TOBACCO, CHURCH, TELECOMMUNICATION, EXCAVATION, SOUTHEAST ASIA, HOUSING, WATERWAY, GRAPHIC ART, MEDICAL INSTRUMENT, TRANSPORT, OFFICE, STATE, WASTE, METAL, WORKPLACE, PHOTOGRAPH, SPATIAL PROPERTY, COLLEGES AND UNIVERSITIES, CONSUMER GOODS, FIRE, INVERTEBRATE, SPACE, WIND, PLACE OF BUSINESS, PLANT, TRANSITION METALS, PIECE OF CLOTH, WATER TRAVEL, COLLECTION, OPTICAL DEVICE і EQUIPMENT.

Шляхом узагальнення виділяємо домени профілювання концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у художньому дискурсі Шеллі Рід: базовий домен – TIME; та п'ять небазових доменів – NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, NATURE, TRANSPORT та FOOD AND BEVERAGE. Відтак основними доменами профілювання концепту є домену, які містять в собі інформацію про просторо-часові координати художньої реальності – форми буття матерії. Лексеми-вербалізатори зазначених вище доменів сигналізують про існування певного художнього Всесвіту, який є інтерпретацією об'єктивної реальності читачів. Реципієнти літературного дискурсу наділяють елементи художнього простору власними сенсами.

Часові характеристики художнього дискурсу представлені базовим доменом TIME. Події у романі розгортаються протягом декількох десятиліть, під час яких читач спостерігає за тим як юна сімнадцятирічна дівчина перетворюється на дорослу жінку. Лексемами-вербалізаторами домену TIME є такі мовні одиниці як *Sundays, morning, sunrise, day, season, autumn twilight, hours, evening, beginning, minutes, time, future, past, October afternoon, Saturday, year, bedtime, October, week, hour, date, month, decades, summer, winter, December* тощо. Тобто індикаторами плину часу є зміна десятиліть, пів року та добових ритмів. У певні моменти час ніби пришвидшується, що сприяє стрімкому розвитку подій, в інші – уповільнюється акцентуючи увагу читача на деталях.

Наприклад, Вікторія зауважує специфічну перцепцію часу Вілсоном Муном. Попри те, що для більшості цілком звичним є тенденція до рефлексії щодо подій минулого та спроби передбачити майбутнє, він існував в моменті. Вони провели разом лише декілька місяців, однак хлопець назавжди залишився жити у її пам'яті. У такий спосіб Шеллі Рід доносить читачеві думку про те, що життя непередбачуване і все відбувається у певній послідовності. Відчуття часу є суб'єктивним. Відтак кожен рухається у власному темпі.

*“I couldn't fathom it then, standing there suspended by his gaze, but I would come to learn that **Wilson Moon didn't experience time the way most people do, or few other things for that matter. He never rushed or fiddled nervously or found a length of silence between two people an awkward vessel to fill with chatter. He rarely looked to the future, and to the past even less, but gathered up the current moment in both hands to admire its particulars, with no apology and no sense it should be otherwise. I couldn't know any of this as I stood stock-still on Main Street, but I would come to learn the wisdom of his ways and, in time, apply that wisdom when I needed it most**” [77].*

У певні моменти письменниця маніпулює сприйняттям часу читачами. Попри те, що очікування супроводжується довгими періодами роботи по господарству та уповільненням художнього часу, реальний час минає з неймовірною швидкістю. Осінь змінюється зимою, а згодом настає весна, і

так рік за роком наближається момент першого врожаю персиків на новій локації. Наприклад:

*“Autumns brought canning days and long hours of neighbors helping neighbors; then came **quiet winters** of good food and time to read and snowfall and **my holidays** with the Coopers; with **springtime** came work and wonder and an abundance of fruit blossoms on nearly every farm. I mostly recall **the long, hot summers**, tending to the orchard and walking along the river and returning to the clearing **each August** to place a stone, and, finally, blessedly, **after several years of waiting**, that first crop of perfect, bountiful Nash peaches from every transplanted tree, followed **by summer after summer** of the same” [77].*

Концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ЛЮДИ також профілюємо на основі небазового домену NORTH AMERICA. Мовні одинці цього домену позначають культурні константи, які тісно пов'язі з особливостями географічного розташування США. Наприклад: *Iola, Colorado, Hollywood, Grand Canyon, Montrose, Paonia, the Elk Mountains, the West Elk Mountains, Gunnison, Gunnison River, Tanderfoot Mountain, Idaho, North Fork River, Oklahoma, California, Denver, Albuquerque, Vietnam, New Mexico, Arizona, Utah* тощо. За допомогою використання топонімів Шеллі Рід вдається досягти ефекту відтворення горизонтальної моделі реального фізичного світу. Тобто сетенг роману відрізняється своєю динамічністю та відносною відкритістю. Гомодієгетичний оповідач чітко усвідомлює своє розташування та володіє інформацією про населені пункти регіону та інші країни. Горизонтальну вісь координат знаходження героїні у романі представляємо у вигляді такої схеми: «Айола → гори → Айола → Паонія». Переміщення у час та просторі супроводжується зміною семантичної наповненості мовних одиниць. Наприклад, ранчо в Айолі символізує «життя до», дитинство, втрату, самотність, тугу та біль; ферма у Паонії – новий початок, відродження та надію. У романі зміна місця проживання корелює з необхідністю отримати доступ до нового простору та зробити крок на зустріч невідомому. Наприклад:

“I had loved Cora Mitchell, just as I had loved a hundred other particulars of my life in Iola. But tragedy and grief had gnawed at every last thing I knew to be true about that place” [77].

“Paonia and the North Fork Valley held me in its comforting rhythm and tempered my grief” [77].

Важливим аспектом профілювання концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT на основі домену LOCATION AND HOUSING є експлікація середовища існування головних героїв. Детальне змалювання екстер'єру та інтер'єру будинків, вулиць, міських приміщень та інших локацій сприяє формуванню уявної географії художнього дискурсу. Предметно-речова наповненість простору є запорукою сентиментально-емоційного впливу на читача. Асоціативний характер людської когніції забезпечує встановлення причинно-наслідкових зв'язків між речами та подіями. Лексемами-вербалізаторами цього домену є мовні одиниці на позначення: типів населених пунктів – *town, small town, village* тощо; приміщень – *bedroom, parlor, house, boarding house, cabin, kitchen, flophouse, front porch, room* тощо; локацій – *home, Southwest, east side, fields, sides, territory, doorway, south side, fence line, border, Main Street, driveway* тощо; пристроїв – *stained-glass window, fountain, flagpole, ladder, whistle, clocks, reservoir* тощо; меблів – *bed, table, chair, sofa, pillows, rug, rocking chair, draperies, seat, kitchen table* тощо; предметів побуту – *glass, bowl, napkin, silverware, product, oven, refrigerator, tablespoons, spoon, saucer* тощо; особистих речей – *porcelain cross collection* тощо.

Наприклад, Вікторія Неш прогулюється знайомими вуличками Айоли, де кожна локація – це частина чогось рідного та знайомого: *“It was true that **this one crumbling sidewalk** led to everything. Along with Dunlap’s, we had **the Iola Hotel** for fancy folks and **the tavern** tacked on the back for drinking folks; **Jernigan’s Standard station, hardware, and post; the café** that always smelled of coffee and bacon; and **Chapman’s Big Little Store**, with groceries and a deli counter and too much gossip. At the west end of it all stood **the tall flagpole** between **the schoolhouse** I once attended and **the white clapboard church** where our family used to sit,*

polished and proper, every Sunday when Mother was alive. Beyond that, Main Street dove abruptly into the hillside like a period after a short sentence” [77].

Відчуття ностальгії та суму навіює меланхолійний опис вітальні будинку в Айолі. Письменниця майстерно змальовує інтер’єр кімнати, яка колись була сповнена життям та радістю. Матір сімейства ніжно називає вітальню салоном, що є ознакою її небайдужості до приміщення, в якому традиційно по неділях збирається вся родина. Дерев’яна підлога, килим та зручний диван символізують домашній затишок та радісні моменти дитинства. До прикладу:

*“Mother had called **this room the parlor**. We were allowed to use it only on Sunday afternoons when the boys and I were clean and subdued after church. I’d played endless hours of checkers with Seth and Cal **on the wooden board**, our lanky bodies splayed atop **the braided parlor rug** while my mother studied her Bible in **the corner rocking chair** and my father read the newspaper and dozed **on the gold wool sofa**” [77].*

Однією з найбільш пам’ятних речей для головної героїні є мамина колекція порцелянових хрестів, які є символом правди, прощення, віри, надії, материнської турботи та зв’язку поколінь. Попри те, що під час переїзду Вікторія Неш прагне залишити старе життя у минулому і почати з чистого аркушу, вона не може залишити єдину згадку про матір напризволяще. Наприклад:

*“I stepped down from the ladder, **the cracked porcelain cross** in one fist, **the handmade cross** in the other. The pair held truths about my brother, about his impetuosity and rage, but also about some part of him that understood right and how to do it, some part of him that wanted more love than he had any understanding of how to invite. His fierceness and the resulting sorrows so crowded my memories that I barely recalled the boy who might carefully construct **a willow cross** as an offering of apology. Mother had saved **both crosses**” [77].*

Небазовий домен NATURE охоплює сферу знань про навколишнє середовище, яка включає інформацію про живу та неживу природу, флору, фауну та погодні умови. Природа – це не лише пейзаж, на фоні якого

розгортаються події у романі, а й ефективний спосіб передачі особливостей світовідчуття головної героїні. Життя на персиковій фермі сприяє єднанню героїні з навколишнім середовищем, в якому вона шукає відряду, порятунку та захист. Ключовими аспектами вербалізації домену NATURE є використання мовних одиниць для опису: живої природи (флори – *tree, crocuses, larkspurs, wildflowers, fireweeds, goldenrods, willow, cottonwood, branches* тощо; фауни – *squirrel, cliff swallows, mayfly, rainbow trout, songbird, raven, magpie, mule, hog, jackrabbit* тощо); неживої природи: *gravel, rock, stone, earth, water, air* тощо; і погодних умов та явищ: *snow, wind, storm, clouds, tornado, flood, rain, downpour* тощо.

Наприклад, головна героїня зростала в оточенні дерев, квітів та тварин. Вона навчилася поважати сили природи та бути вдячною за їх щедрість. Її спостережливість та витривалість ще не раз знадобляться дівчині для того, щоб вижити у суворих гірських умовах. Наприклад:

“... *I knew **crocuses** and purple **larkspurs** would be **the first wildflowers** to emerge across the farm each spring, and **fireweeds and goldenrods** would be the last. I knew that **a dozen cliff swallows** descended on the river with **every mayfly hatch** and that this would be the exact moment **a rainbow trout** would rise to Daddy’s cast. And I knew that **the fiercest storms**, dark and ominous as the devil, nearly always blew in over the northwestern peaks and that **every songbird and raven and magpie** would silence just before the sky unleashed” [77].*

Шеллі Рід зауважує циклічність природи, оскільки все живе має свій початок та кінець та корелює з одвічними поняттями життя та смерті, а саме: “*My young mind couldn’t quite comprehend that **a horse** who had not existed moments earlier suddenly had a body, a name, a life, had become a part of our farm, just like **the peach trees and the creek**” [77].*

Погодні умови – це ефективний спосіб відображення внутрішнього емоційно-психічного стану персонажу. Буря, в яку Вікторія потрапляє у горах, – це метафора її внутрішнього дисбалансу та неспокою. Дівчина вже не може

повернутися до колишнього життя покірної дитини, однак поки не здатна прийняти себе в ролі дорослої самостійної жінки. Наприклад:

“The storm started as a rush of wind through the highest pines. The treetops began to sway like drunken giants before I even felt a breeze. The songbirds hushed, issuing a warning I didn’t understand. Then everything around me, even the baby inside me, went perfectly still” [77].

As if in sudden exhale, a cascade of wind surged like a transparent tidal wave across the forest floor, flexing the young pines and scattering debris. The wind hit my face like a smack from an open hand. It was cold and moist, and suddenly I could sense what I was in for even before the dark clouds fully overtook the sky, making quick evening of midday. I spun and, guided by my own footprints, I ran, scrambling over rocks and downed trees, dropping my stick, slipping in the snow, rising, running, then slipping again. Ice crystals topping the old snow sliced my palms and sprayed my face each time I fell. I cursed myself for straying so far from camp, for being lured too deeply into the forest calm that I knew could change so quickly. When I finally reached the wood’s edge, furious rain-dappled wind pummeled me. I pushed against it and rushed across the creek toward my camp, slipping off the last stepping-stone in my panic and plunging one foot deep into the frigid waters” [77].

Небазовий домен TRANSPORT профілює концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONEMENT шляхом вербалізації інформації про переміщення в просторі. Можливість потрапити з точки А в точку Б засвідчує тривимірність та горизонтальну протяжність художнього простору. Прикладами лексем-вербалізаторів цього домену є *train, wagon, bicycle, car, truck, road, parking lot, sidewalk, street, path, driveway, walkway* тощо.

Наприклад, героїня знаходить в стані постійного пошуку, який спричинений бажанням знайти коханого. Її рішучість змушує дівчину рухатися вперед, тобто переміщатися у часі та просторі: *“Two automobiles and a milk truck drove on Main. I rode my bicycle the length of downtown twice, as many times as I felt I could without drawing attention, hoping Wil would see me and appear in a doorway or window, grinning, beckoning”* [77].

“As I set out to find Wilson Moon that morning – the crutches teetering across the handlebars of my bicycle as I maneuvered down our long driveway and onto the dirt road to town – there, like a sudden apparition in the pale light, stood Ruby-Alice Akers” [77].

Небазовий домен FOOD AND BEVERAGE експлікує інформацію про культуру харчування мешканців штату Колорадо. Письменниця використовує низку лексем для вербалізації культурного аспекту концепту СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT. Їжа та напої є типовими виразниками культури народу. Вони не лише репрезентують типову харчову поведінку жителів США, а й специфіку поводження з продуктами та напоями. У романі цей домен вербалізують такі лексеми як *breakfast, porridge, fried eggs, bacon, groceries, pie, dinner, supper, meal, biscuits, butter, drinking, beer bottle, whiskey, lemonade, tea, juice* тощо.

Наприклад, одним із головних обов’язків Вікторії є приготування їжі. Вона намагається старанно виконувати це завдання, оскільки харчування в романі – це насамперед джерело енергії для виживання. Їжа є символом достатку, а ситість – можливість рухатися вперед, працювати, рости, розвиватися та боротися. Під час проживання в горах головна героїня не мала можливості добре харчуватися, що мало не призвело до її смерті. Випадкова зустріч з сім’єю, яка відпочивала на свіжому повітрі, стала для знедоленої героїні доленосною. Щедрий стіл був ознакою їхньої спроможності попідкуватися про її дитину. Вона ледь не загинула та була змушена залишити свою дитину людям, які зможуть про неї турбуватися. Наприклад:

*“I hid behind a tree and tried to make sense of the scene. Picnickers. A man and a woman, a red blanket spread on the ground displaying **their meal: a golden bread loaf and a round of cheese, layers of pink ham** like Mr. Chapman sliced so thinly behind his counter, and – could it be? – **two gorgeous rosy peaches, big as softballs, atop a brown paper sack. My stomach ached at the sight” [77].***

Отже, низка доменів, які є точкою доступу до концептуального простору роману «Шлях ріки» (“Go as a river”), репрезентують концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у художньому дискурсі Шеллі Рід. Унікальність хронотопу

художнього простору зумовлена ідіостилем письменниці та суб'єктивним підходом до вербалізації одвічних онтологічних категорії. Семантичне наповнення лексем-вербалізаторів сприяє відтворенню предметно-речових аспектів фізичної дійсності у системі координат уявного Всесвіту.

Висновки до розділу 2

Отже, концепт СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT профілюємо на основі доменів, які охоплюють найбільш вагомі елементи навколишнього середовища, яке існує в континуумі простір-часу. Використання лексем-вербалізаторів для відтворення предметів об'єктивної реальності у художньому дискурсі спрямовано на апеляцію до почуттів читачів. У такий спосіб Елізабет Гілберт і Шеллі Рід намагаються не лише побудувати тривимірний топографічно-об'ємний художній простір, а й підняти соціально-резонансні теми, які є прикладом сприйняття навколишнього середовища з точки зору жіноцтва.

Просторо-предметні засади функціонування художньої реальності експліковані шляхом лінгвальної об'єктивації місця розвитку подій, природи, інтер'єру та екстер'єру помешкань героїв, транспортних засобів, повсякденної діяльності героїв та їхнього харчування. Домени TIME, NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, NATURE, TRANSPORT, WORK і FOOD AND BEVERAGE є визначальними для отримання доступу до засад функціонування концептуального простору художнього дискурсу. Предметна наповненість художнього світу зумовлює формування комплексного осередку для подальшої інтерпретації мистецьких інтенцій Елізабет Гілберт і Шеллі Рід.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТ ЛЮДИ / PEOPLE ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

3.1. Концепт ЛЮДИ / PEOPLE у контексті сучасного гендерного дискурсу

Концепт ЛЮДИ / PEOPLE репрезентує знання про розумних істот, «що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці» [64]. Концепт також безпосередньо пов'язаний з особливостями функціонування певного суспільства, норм поведінки в ньому, характерних патернів соціальних інтеракцій та міжособистісних стосунків. Необхідно також зважати на відмінності у експлікації цього концепту в контексті зображення жінок та чоловіків, оскільки вони є показовими для аналізу концептуального простору американської жіночої прози.

Для того, щоб означити область знання, яке репрезентує концепт ЛЮДИ / PEOPLE, проводимо аналіз словникових дефініцій лексеми *people* на базі таких онлайн-словників як CaD, CoD, LDOCE, MWD та OLD [69; 70; 73; 74; 75]. Отже, лексема має низку денотативних значень, а саме:

1. множина від *person* на позначення чоловіків, жінок та дітей;
2. люди загалом або люди, які відмінні від вас;
3. люди, які є представниками певної країни, раси, національності, релігії, мовної групи чи регіону;
4. люди як група та люди як група, яку об'єднують спільні інтереси;
5. члени сім'ї або люди, яких об'єднують родинні зв'язки;
6. люди, які належать до різних соціальних класів;
7. група людей, яких об'єднує спільна культура, історія, традиції та почуття спорідненості, які зазвичай мають спільну мову, інституції, вірування та часто утворюють політично організовану групу;

8. сукупність громадян однією держави, наділених виборчими правами;
9. чоловіки та жінки, які виконують певний тип роботи;
10. суспільство;
11. члени групи, що перебувають під керівництвом, впливом або контролем певної особи чи органу як слуги, підлеглі та інше;
12. гості та друзі.

Відповідно до класифікації М. Шварц, концепт ЛЮДИ / PEOPLE визначаємо як концепт-категорію, оскільки він охоплює весь обсяг знання про людські взаємодії у соціумі. Категоріальна природа концепту зумовлена чітко окресленими сферами знання, яке він репрезентує. У межах класифікації А. М. Приходька концепт ЛЮДИ / PEOPLE є параметричним, універсальним, регулятивним та нейтральним. Його параметричність полягає у певній мірності знання, оскільки саме ряд біологічних чинників впливає на визначення чоловіків і жінок як, відповідно, осіб жіночої або чоловічої статі. Універсальність концепту відображена у сфері знань, яку він репрезентує у межах концептуальної картини світу представників різних мовних груп, а саме: люди – це особи чоловічої та жіночої статі. Регулятивна природа концепту зумовлена низкою загальноприйнятих правил і норм поведінки людей у соціумі. Варто зауважити, що поняття норми є варіативним, оскільки тісно пов'язане з матеріально-духовними цінностями носіїв певної культури. А. М. Приходько також пропонує класифікувати концепти на основі їх «позитивності» та «негативності», однак ми вважаємо, що концепт ЛЮДИ / PEOPLE має нейтральне емоційне забарвлення. Однак, конкретні лексеми-вербалізатори концепту можуть мати певні конотативні значення, які додають позитивної чи негативної тональності загальному контексту роману.

Тобто, концепт ЛЮДИ / PEOPLE є універсальним елементом знання про світ. Однак, варто зважати на історико-культурні засади формування американського соціуму. Оскільки концепт насамперед репрезентує чоловіків, жінок та дітей, необхідно також звернути увагу на взаємовідносини між цими

представниками суспільства, особливості гендерних ролей та їх мовної стереотипізації у конкретному соціумі –, у нашому випадку, американському. Певному соціуму притаманні наявність ідей, ставлень, норм, моделей поведінки та традицій, які є історично зумовленими. Вони диктують, яка поведінка та зовнішній вигляд є характерною для чоловіків та жінок.

Культурно-політичне середовище, яке сформувалося в США станом на ХХ – початок ХХІ століття, вирізняється значним прагненням до утвердження демократичних та ліберальних ідей у суспільстві. Визначальними рисами американського соціуму традиційно вважають волелюбність, індивідуалізм, рівність, «американську мрію» та мультикультуралізм. Значний вплив на світогляд американців також має капіталістична соціально-економічна система, яка диктує правила ведення бізнесу та його вплив на широкі маси.

Соціальні взаємодії відбуваються з врахуванням соціальних статусів представників епістемічної спільноти. Однак більшість ролей є соціально, а не біологічно зумовленими. Наприклад: біологічно зумовлені ролі – генетична матір, годувальниця, дочка, генетичний батько, чоловік тощо. Однак всі інші ролі є соціально-, культурно- та гендерно-маркованими, оскільки жінки традиційно доглядають, прибирають, готують тощо, в той час як чоловіки ремонтують, видобувають вугілля, пілотують літаки тощо. Тобто більшість ролей визначає середовище, в якому існують індивіди, відповідно до загальноприйнятої традиції та норми поведінки [35, с. 156].

Задля проведення вичерпного аналізу концепту ЛЮДИ / PEOPLE необхідно визначити ключові відмінності у тлумаченні лексем *man* і *woman*, визначення яких знаходимо у CaD, CoD, LDOCE, MWD та OLD [69; 70; 73; 74; 75]. Отже, лексична одиниця *man* позначає дорослу особу чоловічої статі або ж ідентифікує себе чоловіком попри те, що при народженні було вказано іншу стать; в той час як *woman* – це доросла особа жіночої статі або ж особа, яка ідентифікує себе як жінку попри те, що при народженні було вказано іншу стать. Стереотипним є використання прикметників *masculine* і *feminine* під час встановлення кореляційних зв'язків між особою та її роллю в соціумі.

Маскулінність та фемінність є соціальними конструктами, які впливають на сомоідентифікацію індивідів. У межах нашого дослідження особливий інтерес викликають особливості експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE, зокрема такі його аспекти як зовнішній вигляд, поведінка та соціальний статус.

Останні два десятиліття в лінгвістиці позначені зростанням актуальності дослідження особливостей експлікації концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА як в іноземній, так і в українській лінгвокультурі. Дослідження особливостей конструювання гендеру в мові та мовленні належить до сфери наукових інтересів Ю. І. Андрущенко, О. В. Архіпової, Н. О. Барвіної, О. В. Заболотської, О. О. Заболотської, Н. І. Іванотчак, Н. А. Карпенко, О. П. Левченко, І. О. Ліхнякевича, Ю. П. Маслової, О. Б. Павлюк, Т. В. Рудюк, Л. О. Ставицької, Т. М. Сукаленко та інших. Наприклад, О. П. Левченко та І. О. Ліхнякевич досліджують порівняння як засіб вербалізації концепту ЧОЛОВІК на матеріалі сучасної української художньої прози авторок-жінок та авторів-чоловіків [26]. Н. О. Барвіна вивчає концепт ЖІНКА в українській фразеології, визначаючи ключові культурні стереотипи, що стосуються репрезентації жінок у мовленні. Вона зазначає, що концепт ЖІНКА вміщує в собі різнопланову інформацію про буття жінки, а саме: природно-фізіологічні та психологічні характеристики, соціальний статус, дані про взаємодію з оточуючими тощо. Науковиця наголошує на тому, що однією з найбільш фундаментальних опозицій є протиставлення чоловічого і жіночого. Загалом, фразеологічні одиниці, що експлікують концепт ЖІНКА, є тісно пов'язаними зі стереотипними уявленнями про жіноцтво закріпленими в українській лінгвокультурі [2, с. 108–112].

Досліджуючи вербалізацію концепту ЖІНКА на матеріалі сучасного англomовного пісенного дискурсу, Н. І. Іванотчак та О. Б. Павлюк зазначають, що «концепт ЖІНКА – це етноментальне утворення, базовий концепт, що існує у національній свідомості різних гендерних, соціальних і вікових груп». Під час проведення аналізу особливостей вербалізації вищезгаданого концепту зважають як на лінгвальні, так і на екстралінгвальні фактори, серед яких:

культурно-історичні чинники, соціальні ролі та біологічні характеристики. Н. І. Іванотчак та О. Б. Павлюк наголошують на тому, що «в сучасних англomовних піснях концепт ЖІНКА вербалізується великою кількістю лексем, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки, а також описують жінку як матір, переважно створюючи образ успішної жінки». Однак вони також зазначають, що образ жінки продовжує змінюватися [17].

О. О. Заболотська та О. В. Заболотська досліджують образ сучасної жінки в англійськомовному медіапросторі. Їм вдалося виявити ключові концептуальні домінанти, які репрезентують образ сучасної жінки, а саме: МАТИ, ДРУЖИНА, СЕКСУАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, СПОКУСНИЦЯ, ТВОРЕЦЬ, САМІСТЬ та СВОБОДА. Цей образ вони моделюють у вигляді матриці, яка налічує п'ять основних доменів – *Зовнішність, Внутрішні якості, Емоційний стан, Інтереси та Соціальний статус*. У своєму дослідженні вони наголошують на переосмисленні традиційної моделі гендерної ідентичності жінок. Сучасна жінка – це не лише берегиня сімейного вогнища та об'єкт естетичного задоволення, а насамперед незалежна особистість, яка зацікавлена в розвитку своїх здібностей та прагне до самореалізації у всіх сферах життя [14].

Важливу роль у формування концептуального простору сучасної англomовної жіночої прози відіграє гендерно-культурна політика США, яка безпосередньо впливає на проблематику художніх творів американських письменниць. Значною подією на зламі ХІХ та ХХ століть стала боротьба жінок за власні права та свободи, спричинена поширенням ідей суфражизму. Найбільш промовисті акти вираження незгоди з внутрішньою політикою США були ініційовані послідовницями руху за надання виборчого права жінкам – першими феміністками. Їхні дії призвели до ухвалення у 1920-му році Дев'ятнадцятої поправки до Конституції США про недопустимість обмеження виборчого права на підставі статі. О. Р. Дашковська зауважує, що «радикальні зміни в напрямку дискримінації за ознакою статі в сфері трудових відносин відбулися у США вже на початку 60-х років ХХ століття». Такі зрушення пов'язані з прийняттям низки законів, спрямованих на зрівнянні всіх громадян

у правах та свободах, а саме: Закон про рівну оплату праці (1963), Закон про громадянські права (1964), Закон про рівність у житловому будівництві (1968), Закону про рівні можливості при кредитуванні (1975), Закон про рівність жінок у галузі освіти (1974) та інші (163) [8]. Ці закони були покликані врегулювати трудові правовідносини, акцентуючи увагу на гендерному аспекті. Однак це були лише перші з багатьох кроків на шляху боротьби за рівність у всіх сферах суспільно-культурного життя.

У ХХІ столітті політика США спрямована на укріплення напрацювань минулих років. У своєму дослідженні щодо стратегій гендерної рівності США І. Дужа, Л. Мельник та Л. Самойленко стверджують, що поки жодна країна не досягла гендерної рівності, однак США вживають найбільш активні заходи для подолання цього розриву. Вони зазначають, що офіційна позиція США, закріплена у Національній стратегії із забезпечення гендерної рівності та рівноправності, що була опублікована за президентства Джо Байдена, спрямована на зміцнення «прав та можливостей жінок, дівчат та ЛГБТКІ у всьому їхньому різноманітті як у США, так і у всьому світі». Активні дії уряду проявляються у прийнятті низки законів націлених на зрівняння громадян у правах та свободах, а також у відповідних правових діях щодо сторін, які порушують законодавство [10, с. 140].

Отже, концепт ЛЮДИ / PEOPLE репрезентує особливості соціально-культурної стереотипізації чоловічої та жіночої статей у сучасному гендерному дискурсі. Значні зрушення у гендерній політиці США ХХ-ХХІ століть сприяли зміні традиційного образу чоловіків та жінок у суспільному уявленні. Зрівняння жінок у правах з чоловіками принесло чимало змін у їхнє відображення на сторінках літературних творів. Концепт ЛЮДИ / PEOPLE є ключовим елементом концептуального простору сучасної американської прози, оскільки він представляє погляди сучасників на норми соціальних взаємодій та особливостей стосунків чоловіків та жінок.

3.2. Особливості експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE у романі Елізабет Гілберт «Суворі чоловіки» (“Stern Men”)

Роман «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) – це приклад жіночої літератури, в якій письменниця досліджує розподіл соціальних ролей у патріархальному середовищі. У літературному вимірі художньої прози Елізабет Гілберт намагається переосмислити типовий суспільний устрій сьогодення. Вона не нігілізує традиційний розподіл праці в американському суспільстві, однак наголошує на помітних змінах, які відбулися у ХХ столітті. У романі письменниця зауважує класове розшарування – соціальну дистанцію між різними соціальними прошарками населення архіпелагу та великої землі.

Головною героїнею роману є юна Рут Томас, яка народилася на острові Форт-Найзл у 1958 році. Її персонаж уособлює в собі жагу до змін та бажання віднайти себе у «чоловічому» середовищі». Попри прагнення матері відправити Рут на навчання до коледжу, героїня не піддається на вмовляння та вирішує повернутися додому, де відчуває себе «на своєму місці». У романі письменниця намагається відобразити доволі закритий тип соціуму, в якому панують свої правила та закони.

Концепт ЛЮДИ / PEOPLE в романі «Суворі чоловіки» (“Stern Men”) профілюємо на базі таких референційних полів загального контексту: FAMILY (1014 слововживань – *bastards, brothers, wives* тощо), BODY (949 слововживань – *leg, skin, blood* тощо), WOMAN (724 слововживання – *woman, young ladies, widow* тощо), MAN (721 слововживання – *man, gentlemen, boy* тощо), FEELING (310 слововживань – *annoyance, hatred, vindictiveness* тощо), CLOTHING (251 слововживання – *wool jackets, towel, skirts* тощо), SOCIAL GROUP (232 слововживання – *people, population, immigrants* тощо), LANGUAGE (212 слововживань – *words, sentence, accent* тощо), CHILD (187 слововживань – *child, baby, infant* тощо), BEHAVIOR (161 слововживання – *temperament, manner, respect* тощо), HEALTH (142 слововживання – *infection, seasickness, headache* тощо), COGNITION (129 слововживань – *awareness, knowledge, idea* тощо), DEATH (89 слововживань – *murder, suicide, death* тощо), LIFE (87

слововживань – *life, destiny, living* тощо), CHARACTERISTIC (77 слововживань – *quality, strength, posture* тощо), YOUNG PERSON (59 слововживань – *young men, teenager, little girl* тощо), PERSON (48 слововживань – *human, person, idiot* тощо), APPEARANCE (12 слововживань – *appearance, beauty, ugliness* тощо) і BIRTH (10 слововживань – *pregnancy* та *pregnancies*); і референційних полів детального контексту: BODY, MAN, WOMAN, PARENT, CHILD, LANGUAGE, CLOTHING, CHRISTIANITY, OFFSPRING, FAMILY, PEOPLE, DEATH, SIBLING, LIFE, PERSON, FRIENDSHIP, THINKING, MARRIAGE, YOUNG PERSON, KIN, MISFORTUNE, DISEASE, FOOTWEAR, HOPE, COGNITION, WIT, LOVE, HAPPINESS, IMPORTANT PERSON, AGE, DEMEANOR, SOCIAL GATHERING, SIMPLETON, OLD PERSON, EMOTION, SOCIAL OCCASION, SOCIAL GROUP, GOODNESS, ASTONISHMENT, EMIGRATION і UNPLEASANT PERSON.

Шляхом узагальнення вділяємо шість основних небазових доменів профілізації концепту ЛЮДИ / PEOPLE на основі художнього дискурсу Елізабет Гілберт – SOCIETY, BODY AND APPEARANCE, COGNITION, FEELINGS, SOCIAL STATUS та BEHAVIOR. Тобто, ці домени уміщують в собі весь пласт інформації про, відповідно, соціум в цілому, а також про чоловіків та жінок як суспільних істот чоловічої та жіночої статі. Певні лексеми читачі цілком природно розподіляють на дві різні категорії, тобто: речі, риси, особливості поведінки притаманні традиційно чоловікам чи жінкам. Значний інтерес викликає як семантика таких мовних одиниць, так і стереотипне мислення, яке призводить до такого розподілу.

Домен SOCIETY у межах РП1 експліковано такими іменниками: *husband, wife, man, woman, people, population, immigrants, dignitaries, fellows, meeting, community, orphans, old man, gang, associates, bosses, old woman, crowd, old lady, captain, cooperative, manager, president, captain, directors, young man, young woman* та інші. Отже, прослідковується класифікація соціальних груп на підставі: статі (*man – woman*); віку (*young man – old man; young woman, little girl*

– *old woman*); походження (*immigrant*); сімейного статусу (*husband – wife*); робочих взаємовідносин (*captain, manager, president* тощо).

Прикладом профілізації концепту ЛЮДИ / PEOPLE на основі небазового домену SOCIETY є такий уривок з роману: “*Pastor Toby Wishnell asked **those gathered** to remember that Christ Himself was a fisherman, and that Christ Himself promised a reception for Mr. Pommeroy in the full company of trumpeting angelic hosts. He asked that **those gathered**, as **a community of God**, not neglect the spiritual education and guidance of Mr. Pommeroy’s seven young sons. Having lost their earthly father, he reminded **those present**, it was now ever more imperative that the Pommeroy boys not lose their heavenly Father as well. Their souls were in the care of **this community**, and any loss of faith by the Pommeroy boys would surely be seen by the Lord as the fault of **the community**, for which He would punish its **people accordingly**” [76]. Тобто острів’яни формують певну спільноту, яка відповідно до звичаїв взаємодопомоги несе колективну відповідальність за добробут сім’ї загиблого. Письменниця також закладає релігійні сенси у лексему *community* та *people*, які позначають не лише громаду як угруповання людей, які проживають на певній території, а й колектив, який є представником певної релігійної конфесії.*

Вербалізація небазового домену BODY AND APPEARANCE відображає особливості експлікації фізичних та психічних особливостей осіб чоловічої та жіночої статі як представників соціуму на засадах жіночої суб’єктивності. Етнопсихологія американців відображається у способі лінгвальної об’єктивації цього домену у прозовому творі. Типовими лексемами-вербалізаторами, які акцентують увагу на статі індивідів, в романі є *gentlemen, sir, Mr., husband, boy, men, wife, widow, Mrs., Miss, young lady, lady, woman, young girl, girl, young woman*, тощо.

Звернемо увагу на особливості вербалізації зовнішнього вигляду чоловіків у романі «Суворі чоловіки» (“*Stern men*”). Батько головної героїні є одним з найбільш поважних рибалок на Форт-Найлзі. Зовнішній вигляд цілком відповідає його репутації. Попри невисокий зріст, краса Стена Томаса є доволі

класичною та промовистою. Його увага до деталей позиціонує персонажа як принципового та вимогливого чоловіка. Використання вищого ступеню порівняння прикметників та повторів зумовлює підсилення емоційності опису шляхом привернення уваги читачів до найбільш яскравих рис зовнішності персонажа. До прикладу:

*“As for **Ruth’s father**, he was still **the handsomest man** on Fort Niles Island. /... / Her father was **not tall**, but he had **wide shoulders** and **thin hips**. “No fanny at all,” he liked to say. He **weighed** the same at forty-five as he had at twenty-five. He was **fastidiously neat about his clothing**, and he **shaved** every day. /... / **Ruth’s father’s hair** was dark, dark brown, and his eyes were almost green. He had a **mustache**” [76].*

*“Stan Thomas, after all, was **a good-looking young man**, with **a trim haircut** and **handsome dark eyes**. He wasn’t tall, but he had **a fine, lean figure** and an **appealing intensity, a directness, that Mary liked very much**” [76].*

Абсолютними протилежностями є Саймон та Ангус Аддамси. Для того, щоб звернути увагу читачів на різницю між братами, Елізабет Гілберт використовує антонімічні лексеми. Добродушність Саймона відображається у його огрядності та гіперболізованому описі частин тіла. Активний спосіб життя Ангуса Аддамса та суворі умови праці позначилися на його зовнішньому вигляді, оскільки він худорлявий, має пошкоджену шкіру і поступово втрачає слух. У такий спосіб можна прослідкувати взаємозв’язок між сферою діяльності та зовнішнім виглядом. Робота на острові була безпечнішою та менш стресовою, а в морі – суворою, вимогливою та небезпечною. Важливу роль в осмисленні небазового домену BODY AND APPEARANCE, зокрема зовнішності персонажів, відіграє його аналіз крізь призму РП1 BODY, що спричинено відмінностями у фізіології чоловіків та жінок. Лексеми-вербалізатори цього домену є точкою доступу читача до фізичної складової здоров’я людини. Певні зовнішні характеристики можуть також відображати імпліковану інформацію про загальний добробут персонажа.

*“Senator Simon Addams, **an unusually large man**, had a **misshapen head**; it looked as if it had been kicked in at one time and had healed poorly. He teased himself about **his odd fat nose**. (“I have nothing to do with **the shape of my nose**,” he liked to say. “It was a birthday present.”) And he frequently wrung **his great doughy hands**. He had **a strong body** but was subject to severe bouts of fear; he called himself a **champion coward**” [76].*

*“Angus Addams, quite the opposite of his twin brother, was getting **leaner** as he grew older. **His skin was damaged** from the years spent in the middle of all kinds of bad weather. **He squinted**, as if looking into a field of sun. **He was going deaf** after a lifetime spent too near loud boat engines, and he spoke loudly. He hated almost everyone on Fort Niles, and there was no shutting him up when he felt like explaining, in careful detail, why” [76].*

Тобі Вішнелл, який проігнорував родинну справу та став священиком, разюче відрізнявся від інших острів'ян, оскільки його професія передбачала презентабельний зовнішній вигляд. Своєрідна манера вербалізації особливостей зовнішності героя полягає у зосередженні уваги читачів на його разючій охайності. Це також є промовистим способом передачі особливостей його характеру. Певна надмірність у діях характеризує персонажа як педантичного та цілеспрямованого. Він впевнено йде до своєї мети, оскільки орієнтується насамперед на власні життєві кредо та цінності. До прикладу:

*“There was something **unreasonably fine** about Pastor Toby Wishnell's **features**, something **too pretty about his cleancut chin**. He was **polished**. He was **cultivated**. What's more, he was **blond**” [76].*

Особливу увагу авторка приділяє експлікації зовнішності осіб жіночої статі. Так, головна героїня є юною дівчиною і її зовнішність відображає впевненість та привабливість. Такі лексеми-вербалізатори як *five feet six inches tall; shiny (black, thick) hair; an inoffensive nose; long, pretty eyelashes; muscular; a little heavy* та інші є ознаками, які традиційно асоціюються з фізичним здоров'ям та добробутом. Наприклад:

“She was five feet six inches tall. She had shiny hair that was almost black, and it came to her shoulders; she wore it in a ponytail every day. Her hair was so thick, she could sew a button on a coat with it. Her face was roundish, her eyes were wide apart, and she had an inoffensive nose and long, pretty eyelashes. Her skin was darker than anyone else’s on Fort Niles, and she tanned to a smooth, even brown. She was muscular and a little heavy for her height ...” [76].

Еталонної рисою жіночної краси є довге та доглянуте волосся. Маленька Рут Томас намагалася наслідувати місіс Поммерой, яка в романі ілюструє традиційний образ конвенційно привабливої жінки. Жіноча маскулітність, наприклад коротке волосся, не відповідає загальноприйнятим стандартам щодо прекрасного, які сформувалися в соціумі. Місіс Поммерой навіть після народження дітей намагалася зберегти довжину волосся, оскільки це було символом юності та жіночої привабливості. Водночас сиве волосся позначає старіння та життєву мудрість. До прикладу:

“She was young, after all, despite her seven sons, and she kept her hair as long as a young girl’s. She wore her hair swung up and around her whole skull, in an ambitious, glossy pile. Like everyone else on Fort Niles, Ruth Thomas thought Mrs. Pommeroy a great beauty. She adored her. Ruth often pretended to be her” [76].

“As a girl, Ruth’s hair was kept as short as a boy’s, so when she pretended to be Mrs. Pommeroy, she wore a towel knotted around her head, the way some women do after a bath, but hers stood for Mrs. Pommeroy’s famous glossy pile of hair” [76].

“Mrs. Pommeroy then performed some brilliant work on her own hair, sitting at the kitchen table before her bedroom dresser mirror. She wove a technically complicated plait and arranged it around her head with pins. She oiled her hair with something interesting until it had the splendid sheen of granite” [76].

“All three Pommeroy sisters had magnificent hair, which they wore piled on their heads in the same fashion that had made Mrs. Pommeroy such a famous beauty. Mrs. Pommeroy’s hair grew more silvery every year” [76].

Небазові домени COGNITION і FEELINGS експлікує концепт ЛЮДИ / PEOPLE, представлений у мові іменником *people*, як розумних істот, які здатні мислити, розмовляти, приймати рішення та відчувати певний спектр емоцій. Цей домен вербалізують такі лексеми як *annoyance, hatred, vindictiveness, rage, distress, shyness, pain, pride, jealousy, affection, love, fancy, amazement, awareness, knowledge, idea, understanding, thoughts, thinking, comprehension, mind* тощо. Тобто, людям притаманно перебувати у певних емоційно-психічних станах, які безпосередньо впливають на їхнє самопочуття та світовідчуття.

Наприклад, попри те, що гетередієгетичний наратор має доступ до думок та почуттів головної героїні, її психологічний стан описаний у доволі лаконічній манері. Смерть містера Поммероя викликає у Рут злість, оскільки жінка, яка замінила їй матір, втратила коханого чоловіка. У такий спосіб Елізебет Гілберт зображує мовчазну незгоду героїні з плином життя: “*Ruth Thomas watched in some anger as the drowned husband of her favorite person in the entire world was buried*” [76].

Небазові домени SOCIAL STATUS та BEHAVIOUR є взаємопов’язаними, оскільки соціальна стратифікація суспільства, позначена особливостями розподілу ролей у публічному та особистому житті, впливає на поведінку індивідів. Лексемами-вербалізаторами цих доменів в романі є *bastard, Mr., son, husband, brother, great-uncle, father, grandfather, wife, sister, mother, daughter, widow, Mrs., girl, Miss, sweetheart, child, baby, infant, kid* тощо. Семантичне наповнення мовних одиниць відображає низку ролей, які відіграють чоловіки та жінки у соціумі. Так, основним чоловічим обов’язком, який безпосередньо впливає на престиж та репутацію родини на острові, є фінансове забезпечення родини. Жінки ж постають у ролі дружин, матерів, сестер і дочок. До того ж благополуччя жінки залежить від того, в якій родині вона народилася або за кого вийшла заміж. Попри відносну автономність та незалежність перспективи жінок є доволі лімітованими.

Як зазначено у назві роману представники чоловічої статі є доволі суворими. Читач за замовчуванням очікує від персонажів прояву емоційної

відстороненості. Однак варто зауважити той факт, що вони проводять майже все своє життя у складних природних умовах займаючись рибачьким промислом, який накладають відбиток на особливості їхньої соціальної інтеракції з оточуючими. Вагомим є також врахування індивідуальних рис характеру, які є біологічно зумовленими. Статус індивіда вербалізований лексемою *lobsterman (fisherman)* репрезентує його роль у публічному житті, тобто є соціально зумовленим, в той час як *husband* та *father* – приватному – біологічно зумовлений.

Попри намагання Стена Томаса підтримувати порядок у хазяйстві та доглядати за донькою, він не міг присвятити всього себе домашнім обов'язкам та створенню затишку. Така поведінка може бути спричиненою відсутністю інтересу до господарства, оскільки це була не чоловіча справа, або ж втратою мотивації після переїзду дружини. До свого промислу він ставився більш відповідально та прискіпливо, ніж до виховання доньки. Тут зауважуємо пріоритетність: насамперед – робота, а лише потім – родина. Наприклад:

“He wasn’t against mending Ruth’s skirt hems with a staple gun, either. He ran that kind of house and had done so ever since Ruth’s mother left. Nobody was going to starve or freeze to death or go without a sweater, but it wasn’t a particularly cozy home. So Ruth spent most of her time at the Pommeroy’s, which was much warmer and easier. Mrs. Pommeroy had invited Stan Thomas over for dinner that night, too, but he’d stayed at home. He was thinking that a man shouldn’t take a supper off a woman freshly grieving the funeral of her husband” [76].

Попри складнощі у спілкуванні, Рут Томас поважала батька, оскільки той завжди залишався вірним своїм принципам. Вона вважала його достатньо хорошою людиною, хоч і не найкращим батьком. Таке ж ставлення вона виявляла і до кращого друга Стена Томаса – Ангуса Адамса. Для їхнього опису письменниця використовує емоційно забарвлену лексику, а саме: *cheapskate, lobster hustler, bully, bigot* та *hypocrite*. Попри доволі негативне конотативне значення цих лексем, у контексті вони відображають пряmolінійність та вірність власним принципам. У такий спосіб авторка нормалізує такі людські

девіантні схильності як, наприклад, надмірне бажання якомога більше заощадити нехтуючи власним комфортом, отримати гроші незаконним шляхом, насміхатися з когось, показову набожність та лицемірство. Наприклад:

“Ruth, at eighteen, thought her father was a fine enough person. She knew he had a reputation as a cheapskate and a lobster hustler, but she also knew that this reputation had grown fertile in the minds of island men who commonly spent the money from a week’s catch on one night in a bar. These were men who saw frugality as arrogant and offensive. These were men who were not her father’s equal, and they knew it and resented it. Ruth also knew that her father’s best friend was a bully and a bigot, but she had always liked Angus Addams, anyway. She did not find him to be a hypocrite, in any case, which put him above many people” [76].

Стриманість та беземоційність є стереотипними характеристиками чоловічої маскулінності. Яскравим прикладом такої поведінки є непорушна реакція Ангуса Адамса на смерть свого колеги, а також на втрату кінцівки. Наприклад:

“Angus Addams had pulled up a line to collect one of his traps, and he’d pulled up the body, too. Angus had a small boat, with not much room for another man on board, alive or dead, so he’d tossed dead Mr. Pommeroy into the holding tank on top of the living, shifting lobsters he’d caught that morning, whose claws he’d pegged shut so they wouldn’t rip each other into a slop of pieces. /... / He tossed all the lobsters on top of the drowned body in the cool tank, out of the sun” [76].

““He caught his finger in the winch head and it got twisted in some rope and was pulled right off. The other man on the boat said Angus kicked the finger overboard and kept fishing the rest of the day” [76].

Однак доволі нетипову для «суворих чоловіків» поведінку виявляє Сенатор Саймон Адамс. Він не підпадає під категорію стереотипної чоловічої маскулінності та розподілу праці у побуті. Сенатор Саймон є повною протилежністю свого брата, оскільки боїться води і, відповідно, ніколи не займався ловлею омарів. Він також виявляє ініціативу у догляді за домом та турботі про брата. Лексема *eccentric* експлікує схильність героя до

дивакуватості, оскільки на противагу іншим героям, він цінував освіту та знання. До прикладу:

“He was handy, though, so he earned money by repairing furniture and lobster traps and fixing boats (safely on shore) for other men. He was recognized as an eccentric, and he spent his time reading books and studying maps, which he purchased through the mail. He knew a great deal about the world, although not once in his life had he stepped off Fort Niles. His knowledge about so many subjects had earned him the nickname Senator, a nickname that was only half mocking. Simon Addams was a strange man, but he was acknowledged as an authority” [76].

“Angus Addams was a slob, but Senator Simon Addams cared for his twin brother like a wife, and he kept the chrome shining and the icebox full. Ruth knew for a fact that Senator Simon got up at four in the morning every day and made Angus breakfast (biscuits, eggs, a slice of pie) and packed sandwiches for Angus’s lunch on the lobster boat” [76].

Небазовий домен SOCIAL STATUS та BAHAVIOR крізь призму буття жінки реалізується в опозиційному співставленні заміжня – незаміжня, має дітей – бездітна, а також зайнята – безробітна. Попри доволі прогресивне американське суспільство заміжжя все ще залишається одним з важливих показників соціального становища індивіда. Реалізованість жінки досі проявляється у її сімейному статусі, а також наявності чи відсутності власного доходу. Прикладами лексем-вербалізаторів домену є *wife, widow, mother, housewife, bitch, whore, slut* тощо. Особистість місіс Поммерой насамперед визначали ті фактори, що вона була дружиною, матір’ю та вдовою. Наприклад:

“Gloria, the oldest, had never married. Kitty, the next one, was off-and-on married to Ruth’s father’s brother, Ruth’s reckless Uncle Len Thomas. Kitty and Len had no children. Mrs. Pommeroy was the only one of the Pommeroy sisters to have children, that huge batch of sons: Webster and Conway and Fagan and so on and so on” [76].

Самореалізація має позитивний ефект на оцінку власної самоцінності жінок. Можливість заробити власні гроші приносить почуття безпеки та впевненості в майбутньому, у той час як роль дружини та матері зовсім не стає на заваді, а лише сприяє формуванню образу успішної жінки. Мовні одиниці вербалізують жіночу амбітність та жагу до змін. Наприклад:

*“As for Ruth, she too was **content**. She was **satisfied** and **enormously proud of herself**. As far as she was concerned, she pretty much **kicked ass**. **Ruth loved her husband and her little boy**, but mostly **she loved her business**. She loved the lobster pound and bait dealership, and she was **pleased as punch with herself** for having put together the co-op and for having convinced those big strong lobstermen to join it. /... / **She was making a lot of money**. She was **proud of that, too**” [76].*

Концепт ЛЮДИ / PEOPLE репрезентує весь обсяг інформації акумульованої певним колективом про особливості зовнішнього вигляду, поведінки та соціальний статус чоловіків та жінок. З огляду на концептуальну картину світу жителів архіпелагу, які здавна живуть в оточенні суворох погодних умов та виснажливої праці, чоловік має репрезентувати силу волі, витривалість та мужність. Водночас, жінки повинні бути турботливими, красивими, відповідальними та хазяйновитими. Елізабет Гілберт використовує емоційно забарвлену лексику для характеристики особливостей вдачі острів'ян, оскільки саме негативна семантика мовних одиниць сприяє кращому відображенню суворої реальності сетингу роману.

Отже, концепт ЛЮДИ / PEOPLE ілюструє широкий спектр особливостей взаємодій чоловіків та жінок у суспільстві. Він актуалізує норми і звичаї соціальних інтеракцій, притаманних американському соціуму. Характерним є поділ домашніх обов'язків на «традиційно» чоловічі та жіночі, які однак не є аксіоматичними. Стереотипною є репрезентація чоловіків в образі добувачів, а жінок – берегинь сімейного вогнища.

3.3. Особливості експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE у романі Шеллі Рід «Шлях ріки» (“Go as a River”)

«Шлях ріки» (“Go as a River”) – це сучасний американський роман, події в якому відбуваються в Америці 1940-1970х років. Внутрішня фокалізація роману, тобто оповідь від імені головної героїні – Вікторії Неш, дозволяє читачеві зануритися у бурхливий вир подій, які спіткали сімнадцятирічну дівчину з невеличкого містечка Айола в штаті Колорадо. Шеллі Рід пропонує широкій публіці критичний погляд на суспільні реалії у провінції США. Значну увагу письменниця приділяє вербалізації упередженого ставлення до інакшості, оскільки воно є вирішальними для подальшого життя героїні.

Концепт ЛЮДИ / PEOPLE профілюємо на основі таких референційних полів загального контексту: BODY (1104 слововживання – *thumb, forefinger, hands* тощо), FAMILY (450 слововживань – *parents, family, brother* тощо), CLOTHING (284 слововживання – *shoes, dress, hat* тощо) , MAN (215 слововживань – *men, boys, sir* тощо), BEHAVIOR (172 слововживання – *idleness, gentleness, gravity* тощо), CHILD (170 слововживань – *toddler, child, children* тощо), WOMAN (132 слововживання – *woman, girl, Miss* тощо), COGNITION (127 слововживань – *idea, mind, wisdom* тощо), LANGUAGE (119 слововживань – *words, syllables, language* тощо), LIFE (115 слововживань – *life, destiny, living thing* тощо), HEALTH (97 слововживань – *wheelchair, injury, hysterics* тощо), SOCIAL GROUP (77 слововживань – *people, veterans, president* тощо), RELIGION (69 слововживань – *church, God, prayer* тощо), LAW (58 слововживань – *Sheriff, judgment, racket* тощо), DEATH (52 слововживань – *graveyard, death, dead* тощо), YOUNG PERSON (18 слововживань – *youths, young man, little girl* тощо), POLITICS (16 слововживань – *government, politicians, minister* тощо), APPEARANCE (16 слововживань – *attraction, appearance, beauty* тощо) і PERSON (13 слововживань – *person, human being, humans* тощо).

Також ідентифікуємо референційні поля детального контексту: BODY, MAN, CLOTHING, PARENT, CHILD, WOMAN, LIFE, OFFSPRING, FAMILY,

DEATH, COGNITION, KIN, LOVE, DISEASE, SADNESS, PERSON, SIBLING, HAPPINESS, LANGUAGE, THINKING, FEAR, FRIENDSHIP, DIVINITY, MEMORY, Demeanor, PAIN, OLD PERSON, ARMY, AGE, YOUNG PERSON, ANGER, COURAGE, SOCIAL GATHERING, STUDENTS, PEOPLE, EMOTION, HOPE, RELIGION, JUDGMENT, DESTINY, DESIRE, PLEASURE, DREAM, WIT, FOLLY, JEWELRY, WRONGDOING, DISLIKE, EMBARRASSMENT, TRUSTFULNESS, SOCIAL OCCASION, ETHNIC GROUP і ASTONISHMENT.

Отже, виокремлюємо сім основних небазових доменів профілювання концепту ЛЮДИ / PEOPLE у художньому дискурсі Шеллі Рід: SOCIETY, SOCIAL STATUS, LIFE AND DEATH, BODY AND APPEARANCE, COGNITION, FEELINGS і BEHAVIOR.

Концепт ЛЮДИ / PEOPLE насамперед профілюємо на основі небазового домену SOCIETY. Спільноту трактуємо як сукупність індивідів, які уособлюють та переслідують конкретні ціннісно-моральні орієнтири або ж існують у спільному середовищі. Необхідність врахування особливостей експлікації знань про колектив зумовлена неоднорідністю та багатогранністю концепту ЛЮДИ / PEOPLE. Цей квант знання уміщує в собі інформацію про:

1. етнос в цілому або ж населення окремої території, в нашому випадку – опозиційне співставлення жителів містечка Айола та індіанця, представника корінного населення Америки;
2. про членів сім'ї, які є кровно спорідненими, проживають разом та мають певні обов'язки один перед одним – родина Неш;
3. окремі соціально зумовлені угруповання, які мають спільні інтереси чи переконання або ж за певних обставин опинилися в спільному просторі – друзі, сусіди, робітничі, злодії тощо.

Прикладом експлікації домену SOCIETY є низка лексем, семантичне наповнення яких сигналізує про існування конкретної групи людей, а саме: іменники в множині – *girls, women, men, boys, babies, girlfriends, friends, elders,*

bachelors, hippies, soldiers, officers тощо; збірні іменники – *family, children, people, elders, jury, government* тощо; а також *Mexican, Indian, Injun boy* тощо.

Соціальна сегрегація експлікується шляхом поділу соціуму за походженням. Прослідковується негативне ставлення до інших народностей та етносів. Наприклад: “*I remembered Daddy’s and Seth’s remarks the night before about Wil being **Mexican**. His being **Indian** would garner even more disdain*” [77]. Лексема *disdain* вербалізує негативну оцінку членами родини представників інших народностей. У межах концептуальної картини світу героїв інакшість є вагомою причиною прояву агресії.

Прикладом експлікації домену SOCIETY є уривки з роману, в яких Шеллі Рід використовує лексеми *family* та *generations* на позначення родинних зв’язків. Семантика цих мовних одиниць є точкою доступу читача до знань про склад сім’ї. У традиційному трактуванні – це батьки та їхні діти, а також інші близькі родичі, які живуть разом. Під час вербалізації родинних зв’язків прослідковується тенденція до зображення вертикальної моделі взаємодії молодшого покоління зі старшим. Менші (*children, daughter, son* тощо) неодмінно повинні з повагою ставитися до старших (*parents, father, mother* тощо), виконувати їхні накази та прислухатися до порад. Наприклад:

“*My **mother** had governed our **family** by the strictest rules of etiquette, Methodism, and practicality*” [77].

“*One principle that had been consistent in my **family** was that the **women** did all the domestic chores*” [77].

“*My **family** had built our orchard’s reputation not only on the perfect shape and taste of our peaches, but on our skill, handed down over three **generations**, in harvesting and selling them at the exact moment of ripeness*” [77].

Прикладом вербалізації небазового домену SOCIETY крізь призму спільноти, члени якої мають спільні морально-ціннісні установки або ж мету, є лексеми *girlfriends, friends* та *workers*. Тітка Вівіан та її друзі мали спільну мету, яка стосувалася бажання знайти романтичні стосунки та успішно вийти заміж. Наприклад: “*Vivian had gone to the dance uninvited with two **girlfriends**, all seeking*

romance, all successfully luring a college boy who would eventually get down on one knee and propose” [77]. Головна героїня роману, Вікторія Неш, зауважує відсутність близьких людей у своєму житті, які могли б її розрадити та зрозуміти: *“I was too shy and I worked too much to be intimate **friends** with any of those **girls** anyway”* [77]. Проте її брат, Сет Неш, валідуює свою девіантну манеру поведінки завдяки наявності друзів-однодумців, яких цікавлять автомобілі, випивка та злочинна діяльність. Наприклад:

*“Yet Seth was already in the yard in the dim dawn, working on the decrepit Chrysler he had never actually made drivable but liked revving to show off to his **friends**”, а також “I thought back to the many nights I had tried to fall asleep in my bed at home while Seth and Og argued downstairs or **Seth’s friends** drunkenly hollered at one another while revving the roadster’s engine in the yard”* [77].

Місцевих чоловіків, їхніх синів та трудових мігрантів класифікуємо як працівників, оскільки їх всіх об’єднує спільна мета – знайти роботу та заробити на прожиття. Домен SOCIETY експлікований шляхом використання таких мовних одиниць як *field hands* (словосполучення метонімічного характеру), *cattlemen*, *local men* та *transient workers*. Наприклад:

*“Every autumn Dunlap’s filled with **field hands** seeking haying and harvest work, along with **cattlemen** hoping to get hired on to gather herds from the high meadows and drive them down valley before the first snowfall”, а також “I hired hands every harvest – **local men** and **their sons** and **transient workers** who knocked on my door – and they labored alongside me to ensure that every peach was plucked and delivered at the height of ripeness”* [77].

Домен LIFE AND DEATH експлікує інформацію про стан здоров’я та завершення земного шляху людей. Тобто, про природний хід речей у природі, оскільки людині відведена певна кількість років життя на землі. Важливим елементом побудови мікрокосму художнього тексту є спроба якнайбільше наблизити його до реального життя, показати буття людини у всій його різноманітності – від народження до смерті. Оскільки події у романі розгортаються у часі та просторі, то цілком природним є факт зображення

втрата близьких головною героїнею. У такий спосіб авторка не лише сприяє розвитку сюжету, а й вербалізує аспекти реального світу, в якому вразливість та смертність – це невід’ємні частини буття. Наприклад, у романі Шеллі Рід змальовує хворобу та смерть батька та знайомої Вікторії Неш.

*“All night long his **coughing** slapped the black silence between our bedrooms. When the **coughs** turned so violent and constant that I couldn’t stand it any longer, I tapped on his door and entered. I found him sitting up in a pool of dim bedside light spitting **bloody mucus** into a bowl”* [77].

*“Daddy **died** the Saturday after the final crop was picked and delivered”* [77].

*“She **passed on** as peacefully as anyone could ever wish, her blue hands folded on her chest, four sleeping dogs by her side and one curled on her shoulder. I kissed her forehead and felt glad for her life – so odd and singular, so strangely overlapped with my own – and glad for her **death**, the only one I had ever known to be correct”* [77].

Профілювання концепту ЛЮДИ / PEOPLE на основі небазового домену BODY AND APPEARANCE формує точку доступу до знань читачів про фізіологію та зовнішність індивідів. Так, представники різних етносів мають різні риси обличчя, відтінок шкіри, статуру, колір волосся та очей. Ці чинники є ключовими елементами домену, які сприяють формуванню цілісного образу персонажа в уяві читача. Ще одним аспектом зовнішності персонажів є одяг, який традиційно відображає соціальний статус, емоційно-психічні стани, професію та характер героїв. Необхідно зауважити те, що зовнішність часто стає об’єктом дискримінації, яка в свою чергу має мовні форми вираження. Шляхом вербалізації домену BODY AND APPEARANCE за допомогою лексем з негативною тональністю письменниця акцентує увагу на тому, що в конкретному середовищі є прийнятним або неприйнятним.

Важливим аспектом роману «Шлях ріки» (“Go as a River”) є расизм місцевих щодо корінного населення США – індіанців. Вілсон Мун є уособленням всього, що жителі Айоли бояться та зневажають. Він – індіанець, який випадково опинився в маленькому містечку у штаті Колорадо, де його

присутність є відверто небажаною. Шелпір Рід акцентує увагу читачів на зовнішньому вигляді героя, оскільки саме нетерпимість та упередженість щодо його походження та зовнішності призвели до трагедії. Попри прихильність головної героїні до Вілсона, спільнота ставиться до інакшості відверто вороже. До прикладу:

*“His **overalls** and **hands** were blackened with coal, which I assumed was axle grease or layers of dirt from the fields, though it was too smudged. **Tan skin** shone through trickled sweat. **Straight black hair** jutted from beneath his **cap**”* [77].

*“There was no mention of name or specifics of the crime, but the two identical hand-lettered placards tacked to both sides of the entry were clearly meant to bring in Wil: “Thief Wanted, **Brown Skin, Black Hair, Dangerous. \$20 Reward. See Martindell**”* [77].

Зовнішні відмінності є також підставою для зневажливого ставлення до людей, які не підпадають під конвенційні стандарти краси та мають візуально помітні проблеми зі здоров'ям. Так шляхом лінгвального моделювання образу Рубі-Еліс Екерс, місцевої вигнанки, письменниця привертає увагу до проблеми упередженого ставлення до інакшості. Письменниця засуджує думку про те, що незвичний зовнішній вигляд – це ознака дивацтва і відхилення від норми. Наприклад:

*“She was ugly as the devil, that was clear. **White matted curls** stuck out from beneath the **black cap**. Her wrinkled skin was tinted a sickly blue. One eye was so deeply receded into its socket that it seemed to be missing. The other eye – ice blue, wild, and bulging – locked with mine for one alarming instant”* [77].

*“White hair spiraled rather desperately away from her pallid face. Her legs stuck like two pale toothpicks from worn **leather boots**. She wore a dingy muslin dress hemmed at her bony knees and layers of wool cardigans, all in shades of green so like the surrounding pines that her torso seemed to recede into background, amputating her into two colorless halves. Her sunken eye examined me as if I were a stranger, while her bulging eye struck out accusingly, like she had been waiting for me too long and now felt bitterness at my arrival”* [77].

Інші героїв, окрім Вілсона Муна та Рубі-Еліс Еткін, мають абсолютно звичайну зовнішність, яка не викликає зайвого інтересу. Вони уособлюють все пересічне, звичне та зрозуміле для жителів Айоли. Наприклад, місіс Данлап символізує нормальність. Вона має світлу шкіру і типовий для жінки своєї доби одяг. Вона відповідає когнітивній моделі традиційної американської жінки 1940х років: *“Mrs. Dunlap was a pale, tall, bell-shaped woman. She wore a plain white cotton dress covered by a denim apron tied loosely about her neck and waist. Her light brown hair was gathered in a navy handkerchief knotted on both sides of her forehead, the tied ends jutting out like an extra set of ears”* [77].

Шеллі Рід також акцентує увагу читацької аудиторії на особливості жіночої фізіології. Вона експлікує домен BODY AND APPEARANCE шляхом опису змін тіла головної героїні під час підліткового періоду, вагітності та після народження дитини. За допомогою лексем-вербалізаторів на позначення частина тіла, зовнішності та одягу письменниця комунікує думку про труднощі прийняття фізичних змін, з якими стикаються жінки. Наприклад:

“Not knowing where or how to buy a brassiere, I wore big sweaters and layered shirts. When that no longer was enough, I started wrapping my chest with an elastic bandage I special ordered from Mr. Jernigan after feeding him an overly elaborate lie about a sore knee” [77].

“My first period came not long after. I woke in a circle of blood and thought for sure I was dying” [77].

“Instead, I gazed across my body and contemplated my growing breasts, my swelling belly. The once thread-thin veins in my hands and feet bulged like young snakes beneath my skin. I had stopped bleeding each month” [77].

Яскраво вираженою в романі є гендерна асиметрія. У тексті вона експлікується крізь призму соціального статусу та поведінки персонажів і реалізується в межах таких небазових доменів як SOCIAL STATUS та BEHAVIOR. Лексеми-вербалізатори доменів є засобами індикації соціальних ролей індивідів. Наприклад, домінантним є образ жінки-домогосподарки, яка підтримує дім в чистоті, доглядає дітей та відповідає за домашнє хазяйство.

Пригнічення прав жінок вербалізоване шляхом використання такої лексеми як *principle* та *rule*, яка інтенсифікує загальний контекст висловлювання. У такий спосіб письменниця транслює нормотиповість жіночої покірності. Наприклад:

*“One principle that had been consistent in my family was that **the women did all the domestic chores. My mother had done so without complaint**” [77].*

*“One rule my mother taught me by example was that **a woman does herself a favor by saying very little. I often thought her aloof in conversation, especially with the workhands who ate at our table. But I came to understand that she, like I, like women throughout the ages, knew the value of employing silence as a guard dog to her truth. By showing on the surface only a small fraction of her interior, a woman gave men less to plunder**” [77].*

Попри свій юний вік, Вікторія Неш була змушена виконувати обов’язки жінки в господарстві. Матір традиційно символізує турботу та сімейне тепло. Тобто, втрата матері стала каталізатором для хаотичного існування дівчинки, яка не мала як жодної гадки про доросле життя, так і підтримки зі сторони чоловічої частини родини – батька, брата та дядька. У патріархальному суспільстві, яке вбачало в ній лише куховарку, прибиральницю та робочу силу, дитина не мала шансу знайти себе. Наприклад:

*“But after a while, as my memories of Cal faded, I came to understand what it meant to be **a girl in this world with no mother. Surrounded by males, I was patternless. After Mother died, the men expected me to slip silently into her role—to cook their meals, clean their pee off the toilet, wash and hang their soiled clothes, and tend to every last thing in the house and the coops and the garden. My mother had taught me the basics of domesticity, but, at only twelve years old when it became my job, I didn’t know if I was doing the chores correctly, and certainly not as well as she would have done. More than anything, I was unsure I wanted to do them at all or if I was allowed to say so. In time, I understood the answers**” [77].*

Попри те, що після трагічної смерті дружини батько Вікторії мав би турбуватися про дітей, він не зміг досягнути мистецтва батьківства. Чоловік традиційно виконує роль здобувача, гаранта безпеки та стабільності, однак в

цьому контексті він репрезентує невпевненість та розгубленість, яка прийшла з втратою близької людини. Наприклад:

“Raising the children had been Mother’s domain, and he never seemed to know what to do with us after she was gone. He laid down the law when he remembered to, more in homage to Mother or to express a foul mood than out of genuine concern for our behavior, and he applied the old rules so sporadically that Seth and I never knew what tenet we’d be held to or when” [77].

Значний пласт експресивного навантаження концепту ЛЮДИ / PEOPLE репрезентують домени COGNITION, FEELINGS і BEHAVIOR, зокрема РП1 – FEELING, BEHAVIOR, COGNITION та RELIGION. Важливу роль у формуванні концептуального простору роману «Шлях ріки» (“Go as a River”) відіграють особливості зображення поведінки та емоційно-психічних станів головних героїв. Вони безпосередньо впливають на перцепцію роману читачами. Емоційно-психічні особливості сприйняття об’єктивної та суб’єктивної реальності голосною героїнею експліковані за допомогою таких лексем як *sadness, joys, pain, smile, expectation, affection, fear, passion, kiss, love, romance, playfulness, desire, amusement, discomfort, pleasure, aloofness, premonition, feeling, loathing, abhorrence, anger, rage, disgust, zeal, thrill, mood, nastiness, emotion, resignation, penchant, frustration, expectation, terror, envy, memory, mind, wisdom, malice, displeasure, disbelief, grief, panic, sorrow, discontent, solitude, surprise, gaiety, delight, passions, sympathy, exasperation, shivers, excitement, despising, incredulity, pride, shudder, confusion, horror, worry, happiness, anguish, aloneness, suffering, agony, disbelief, euphoria, loneliness* тощо. Такий спектр почуттів безпосередньо впливає на ставлення Вікторії Неш до інших персонажів та її взаємодію з навколишнім середовищем. Помітним є превалювання лексем з негативною тональністю, що відображає загальний стан героїні протягом роману. Оскільки Вікторія Неш – це гомодієгетичний наратор, то ці мовні одиниці експлікують її самотність, розгубленість та біль.

Авторка використовує низку мовних одиниць для означення особливостей перцепції героїнею різноманітних ситуативних контекстів,

наприклад: *gentleness, gravity, indecision, familiarity, composure, propriety, determination, courage, mischief, suspicion, decorum, fury, silliness, tenacity, manners, behavior, disdain, indifference, virtues, modesty, innocence* тощо. Наприклад, намагання Вікторії Неш імітувати соціально прийнятну поведінку вербалізовано шляхом використання таких лексем як *indifference* та *propriety*: “*I stalled, because, yes, I wanted to walk beside him, and yet either **propriety** or genuine teenage awkwardness held me back*”, а також “*I feigned **indifference** to the subject of Wilson Moon, although my veins buzzed liked electrical cords at his mention*” [77]. У такий спосіб Шеллі Рід експлікує соціальний тиск у бік представниць жіночої статі. Головна героїня відчуває потребу в пригніченні своїх істинних бажань та почуттів, оскільки жіноча асертивність – це прояв поганого виховання.

Отже, концепт ЛЮДИ /PEOPLE у художньому дискурсі Шеллі Рід репрезентує низку складових елементів знання про соціум. Він відображає особливості соціальної стратифікації, вагомні аспекти фізіології та зовнішнього вигляду індивідів та їхніх соціально-поведінкових тенденцій. Гіперболізована стереотипізація лінгвальної об’єктивації жінок зумовлена необхідністю побудови реалістичного художнього простору. Це також один з прийомів створення образу сильної героїні, яка попри всі складнощі прагне віднайти себе у патріархальному суспільстві.

Висновки до розділу 3

Отже, концепт ЛЮДИ / PEOPLE профілюємо на основі низки доменів, які репрезентують різні аспекти процесу життєдіяльності індивідів. Люди у художньому дискурсі – це носії певної культури, які слідують загальноприйнятим нормам поведінки в епістемічній спільноті. Така динаміка соціальних інтеракцій є основою функціонування будь-якого соціуму. Попри намагання сучасників нівелювати важливість традиції та звичаю у сучасному світі, ці спроби поки не мають помітного успіху. Основою колективу є як приживання на спільній території, так і наявність схожих життєвих орієнтирів.

Унікальне авторське світобачення продукує неповторних героїв з власними мріями, цілями та бажаннями, які репрезентують всю багатогранність та комплексність людського буття. Важливою рисою експлікації концепту ЛЮДИ / PEOPLE на основі доменів SOCIETY, SOCIAL STATUS, BODY AND APPEARANCE, LIFE AND DEATH, COGNITION, FEELINGS і BEHAVIOR є вербальна об'єктивація осіб чоловічої та жіночої статей. Попри доволі стереотипний підхід до конструювання образів чоловіків та жінок, вони наділені винятковими рисами характеру та зовнішнім виглядом.

ВИСНОВКИ

Отже, антропоцентричний характер лінгвістичних розвідок XXI століття зумовлений стрімким розвитком науки та техніки у постіндустріальну епоху. Людина опинилася у центрі уваги науковців як істота, яка здатна продукувати мову та закладати у неї певні сенси. Міждисциплінарний підхід до проведення мовознавчих досліджень зумовлений необхідністю використання знань, акумульованих у межах дотичних наукових галузей. Мова та мовлення викликає зацікавлення не лише у лінгвістів, а й у представників літературознавчих, філософських, психологічних, біологічних, математичних та інших студій. Такий хід подій свідчить про період інтенсивного розвитку науки про мову, оскільки використання нових підходів забезпечує сталий курс в бік інновацій та розширення кругозору мовознавців.

На рубежі тисячоліть у центрі уваги опинилися наукові розвідки у галузях когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та гендерної лінгвістики. Плавний перехід від дослідження структури мови до встановлення кореляційних зв'язків між мовою, мисленням, культурою та гендером зумовлений необхідністю визначення її ролі у формуванні ідентичності та світогляду представників соціуму. Розуміння когнітивних процесів, які лежать в основі осмислення буття, сприяє більш ґрунтовному розумінню варіативності лінгвальної об'єктивації явищ дійсності. Зокрема, особливий інтерес викликає художнє переосмислення фізичного світу у всій його різноманітності. Аналіз ключових елементів концептуального простору художнього дискурсу сприяє виявленню комплексу гетерогенних конструктів, які є основоположними у формуванні мікрокосму ілюзорного Всесвіту.

Мінімальні кванти знання – концепти – є визначальними для формування індивідуально-авторського концептуального простору, а відтак і художнього дискурсу сучасної американської жіночої прози. У центрі уваги знаходяться письменниці та ключові риси процесів їхньої когніції, які спрямовані на категоризацію, синтез, систематизацію та вербалізацію набутих у процесі життєдіяльності знань. Разом з тим історія, культура та гендерна політика США

безпосередньо впливають на зміст та тематику творів сучасного художнього дискурсу. Попри те, що концептуальна, художня та мовна картини світу – це різні категорії, вони знаходяться у тісному взаємозв'язку. Художній текст відображає певні історико-культурні особливості та світоглядні орієнтири народу. Лексеми-вербалізатори – це ті мовні одиниці, які безпосередньо експлікують елементи концептуального простору в тексті художнього твору.

Провідними рисами концептуального простору сучасної англomовної жіночої прози є фемінне переосмислення навколишньої дійсності. Ментальні простори, художні реальності, та об'єкти, які їх наповнюють, є результатом перебігу складних категоризаційно-концептуальних процесів, у ході яких письменниці та згодом читачі наділяють мовні одиниці певними сенсами. Попри те, що події у романах «Суворі чоловіки» (“Go as a River”) та «Шлях ріки» (“Go as a River”) розгортаються на території США, лінгвальна об'єктивація середовища існування героїв є різною. Особливості вербалізації концептуального простору сучасної художньої прози залежить від специфіки ідіостилю письменниці та жанрової природи літературного твору.

Ефективним способом моделювання концепту **СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT** є його профілювання на основі базового домену **TIME**, а також низки небазових доменів: **NORTH AMERICA, LOCATION AND HOUSING, NATURE, TRANSPORT, WORK** та **FOOD AND BEVERAGE**. Домен **TIME** підтверджує думку про те, що уявний Всесвіт художнього дискурсу Елізабет Гілберт і Шеллі Рід існує у системі координат простір-часу. Вербальна об'єктивація природи (живої та неживої), екстер'єру та інтер'єру будівель, транспортних засобів, навколишнього середовища, характерних рис професійної діяльності персонажів та їхніх гастрономічних вподобань сприяє конструюванню предметно-речової наповненості тривимірної реальності.

До того ж унікальність географічного розташування США пропонує низку різноманітних ландшафтів, кліматичних умов та природних ресурсів. Такі визначальні риси цієї локації сприяють доволі варіативному підходу до експлікації доменів концепту **СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT**. США – це

одна з найбільших країн світу, яку омивають три океани – Тихий, Атлантичний та Північний Льодовитий. Таке калейдоскопічне різноманіття має значний вплив на концептуальну модель країни у свідомості Елізабет Гілберт і Шеллі Рід, і, відповідно, на способи її мовної актуалізації.

У сучасній англійській жіночій прозі прослідковується тенденція до профілювання концепту ЛЮДИ /PEOPLE на основі небазових доменів: SOCIETY, SOCIAL STATUS, BODY AND APPEARANCE, LIFE AND DEATH, COGNITION, FEELINGS і BEHAVIOR. Важливим аспектом репрезентації людей у художньому дискурсі є змалювання взаємовідносин індивідів, їхніх соціальних ролей, психоемоційних станів та поведінки. Задля вичерпного переосмислення людського буття у площині художньої реальності Елізабет Гілберт і Шеллі Рід прагнуть вербалізувати рутинний устрій повсякденного існування героїв. Вони експлікують прозаїчно-реалістичні моменти життя персонажів, які апелюють до почуттів читачів.

Грунтовний аналіз концептуального простору сучасної жіночої прози охоплює не лише дослідження способів вербальної експлікації концептів, а й визначення ключових особливостей фемінної репрезентації реальності у текстах художніх творів. Концептуальний простір Елізабет Гілберт і Шеллі Рід – це певним чином впорядкована система знань про світ і місце та роль жінки у ньому. У своїх художніх творах письменниці інтерпретують явища об'єктивної реальності та описують психоемоційні стани героїв, тобто створюють предметну, часопросторову та емоційну складову тексту.

Кожне окреме переосмислення реального фізичного світу у художній літературі є унікальним та неповторним. Воно відображає індивідуальне сприйняття світу письменницями та їхнє суб'єктивне ставлення до важливих питань сьогодення. Винятковість концептуального простору сучасної американської жіночої прози полягає у тому, що авторки експлікують знайому їм культуру, пишуть про речі, в яких обізнані та які їх хвилюють. Провідним мотивом жіночої письменницької діяльності є спроба відобразити світ та жінку в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангеловська К. В. Національний менталітет та мовна картина світу як складові когнітивної лінгвістики. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Т. VII(61), №210. С. 10–13.
2. Барвіна Н. О. Концепт ЖІНКА в українській фразеології: культурні стереотипи. *Лінгвістика*. 2013. №2. С. 108–114.
3. Белінська Ю. Поняття літературного концепту: проблеми трактування. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Вип. 47. С. 25–35.
4. Бехта Т. О. Текст і дискурс як категорії літературно-художньої комунікації. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. № 37. С. 51–53.
5. Біскуб І. П. Лінгвокогнітивне моделювання знань: методологічний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. Т. 1, №8. С. 51–54.
6. Вільчинська Т. Лінгвоконцептологія як нова наукова дисципліна поліпарадигмального типу. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2014. Вип. II(24). С. 65–69.
7. Голубовська І. О., Корольов І. Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 223 с.
8. Дашковська О. Гендерна політика у сфері зайнятості населення: досвід США. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. №2(61). С. 163–168.
9. Дорда С. Лінгвокультурологія як самостійний напрям лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. 2017. № 3 (352). С. 411–417.
10. Дужа І., Мельник Л., Самойленко Л. Стратегія гендерної рівності Сполучених Штатів Америки. *Вісник Львівського університету. серія філос.-політолог. студії*. 2022. № 40. С. 139–147.

- 11.Ємець Н. О. Порівняльний аналіз концептуального простору Еґо тематичної лінії божественного у творах А. Бредстріт та Д. Левертов. *Закарпатські філологічні студії*. Т. 2, № 13. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 73–78.
- 12.Єфремова Н., Коляда Е. Лінгвальна об'єктивація світу речей в романі Маргарет Лоренс «Кам'яний ангел». *Канадознавство: суспільство, культура, мова*. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 128–139.
- 13.Жаботинская С. А. Концепт / домен: матрична та мерева моделі. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. Т. 1, № 168. С. 254–259.
- 14.Заболотська О. О., Заболотська О. В. Образ сучасної жінки в англійськомовному медіапросторі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73), №5. С. 49–56.
- 15.Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 396–401.
- 16.Зуброва О. А. Концептуальний простір «Північних оповідань» Джека Лондона. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. №36. С. 39–41.
- 17.Іванотчак Н. І., Павлюк О. Б. Вербалізація концепту ЖІНКА в сучасному англійськомовному пісенному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70), №4, ч. 2. С. 90–94.
- 18.Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
- 19.Колонюк С. Поняття концепту в етнолінгвокультурологічній парадигмі. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького*

- державного педагогічного університету імені Івана Франка. Філологія. 2022. № 49. С. 107–113.*
20. Копистянська Н. Х. Час / художній час: до питання про історія поняття і терміна. *Вісник Львівського університету. Серія філологія. 2008. Вип. 44, ч. 1. С. 219–229.*
 21. Коркішко В. О. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту. *Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. 23, ч. 1. С. 388–395.*
 22. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
 23. Кременева Т. В. Діалектика взаємовідношень між поняттями «картина світу» та «лінгвокогнітивне моделювання». *Закарпатські філологічні студії. 2019. Т. 1, № 8. С. 96–100.*
 24. Кун Т. Структура наукових революцій / пер. О. Васильєва. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
 25. Курбатова Т. В., Ліхошерст О. Г. Лінгвокогнітивне моделювання змісту концепту ПРОСТІР у сучасній англомовній картині світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. Т. 2, №41. С. 45–47.*
 26. Левченко О., Ліхнякевич І. Порівняння як засіб вербалізації концепту Чоловік (на матеріалі сучасної української художньої прози). *Слово в культурі та культура в слові : Монографія. Оломоуць: Ун-т ім. Ф. Палацького в Оломоуці, 2014. С. 35–54.*
 27. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків : Видавнича група «Основа», 2009. 191 с.
 28. Ліпісівіцька А. О. Художня картина світу: постановка проблеми на перетині методологічних площин. *Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Літературознавство. Харків, 2020. Вип. 1(95). С. 110–125.*
 29. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.

30. Маслова Ю. П. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні й закордоном. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 57. С. 100–105.
31. Мацьків П. В. Мовна картина світу в контексті суміжних наукових понять. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2017. №7. С.115–118.
32. Мініч Л. С. Лінгвосинергетичні ідеї сучасної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 50. С. 92–95.
33. Ніконова В. Г. Концепт – концептуальний простір – картина світу: досвід поетико-когнітивного аналізу художнього тексту. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Філологія*. 2012. Т. 15, № 2. С. 117–123.
34. Орлова О. В., Орлов О. П. Основи літературознавства. Тексти лекцій: навчально-методичний посібник для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» галузь знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта «Мова і література (англійська/німецька)». Полтава: ПНПУ, 2020. 134 с.
35. Основи теорії гендеру : Навч. посіб. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
36. Павленко А. Г. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві. *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. №3(15) ч.1. С. 129–136.
37. Полюжин М. М. Перспективи розвитку когнітивно-дискурсивної парадигми знання. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2017. № 12. С. 202–204.
38. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 214–224.

39. Приблуда Л. М. Художній дискурс: проблема інтерпретації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 1, №1. С. 78–82.
40. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы : монографія. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. 307 с.
41. Пятковська Т. А. Лінгвоконцептологія початку ХХ століття. Науковий вісник *Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 54. С. 84–86.
42. Смаглій В. М. Сучасні тренди міждисциплінарних лінгвістичних досліджень. *Modern Philology*. 2024. № 2. С. 33–37.
43. Удовіченко Г. М. Місце когнітивної лінгвістики в сучасному мовознавстві. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Філологія. Мовознавство*. 2014. Т. 221, № 209. С. 103–106.
44. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія. К., Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф». 2006. 156 с.
45. Фролова І. Є., Омецинська О. В. Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія*. 2018. Вип. 87. С. 52–61.
46. Хачатурян К. Літературний наратив: текст і дискурс. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2022. №58. С. 246–249.
47. Шарапановська Ю. В. Засади вивчення концепту в лінгвістиці. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 34. С. 95–100.
48. Широкова І. І. Модель, образ, картина світу: диференціація понять. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Т. VI(51), №176. С. 72–75.

49. Широкова І. І. Художня картина світу: підходи до визначення поняття. *Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання мов у вишах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Харків: ФОП Бровін О. В., 2018. С. 50–51.*
50. Ястремська Т. Картина світу і концепт: проблеми (пере)осмислення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2020. Вип. 33. С. 394–410.*
51. Clausner T. C., Croft W. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics. 1999. Vol. 10, no. 1. P. 1–31.*
52. Evans V. *Cognitive Linguistics: a Complete Guide. Edinburgh University Press : Edinburgh, 2023. 858 p.*
53. Kravchenko N. H. Extrapolation of the synergetic paradigm into modern linguistic science. *Science and education a new dimension. 2019. Vol. VII(194), no. 58. P. 46–49.*
54. Langacker R. W. *Cognitive Grammar: An Introduction. New York : Oxford University Press, 2008. 584 p.*
55. Langacker R. W. *Foundations of cognitive grammar. Stanford, California : Stanford University Press, 1987. 516 p.*
56. Manchul B. Conceptualization of the linguistic worldview in terms of the verbalization of concept “good”. *Current issues of social sciences and history of medicine : Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. 2017. No. 3(15). P. 68–71.*
57. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik 2. überarb. und aktualisierte Aufl. Tübingen : Francke Verlag Tübingen und Basel, 1996. 238 S.
58. Showalter E. Toward a Feminist Poetics. *The New Feminist Criticism : Essays on Women, Literature Theory. New York, 1985. P. 125–143.*
59. Shyroкова І. І. Model of the world, image of the world, worldview: differentiation of the concepts. *Science and Education a New Dimension. 2018. Vol. VI(176), no. 51. P. 72–75.*

60. Terniievska Y. The Role of Conceptualization in Human Cognitive Activity. *Cognitive Studies | Études cognitives*. 2023. No. 23. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2985> (date of access: 27.11.2024).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОГО МАТЕРІАЛУ

61. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua> (дата звернення: 24.11.2024).
62. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2. 350 с.
63. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : «ТВОРИ», 2020. 920 с.
64. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua> (дата звернення: 24.11.2024).
65. *Філософія: словник термінів та персоналій* / В. С. Бліхар та ін. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.
66. *Філософський енциклопедичний словник* / НАН України, ін-т філософії імені Г. С. Сковороди / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
67. *APA Dictionary of Psychology* / ed. by VandenBos G. R. Washington, DC : American Psychological Association, 2015. 1204 p.
68. Audi R. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Cambridge University Press, 1999. 1001 p.
69. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/us/> (date of access: 24.11.2024).
70. *Collins Dictionary*. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (date of access: 24.11.2024).
71. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com> (date of access: 24.11.2024).
72. Evans V. *A glossary of cognitive linguistics*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. 239 p.

73. *Longman Dictionary of Contemporary English / LDOCE*. URL: <https://www.ldoceonline.com> (date of access: 24.11.2024).

74. *Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com> (date of access: 24.11.2024).

75. *Oxford Learner's Dictionaries*. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (date of access: 24.11.2024).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

76. Gilbert E. Stern *Men: A Novel*. Penguin Publishing Group. 2009.

77. Read S. *Go as a River*. Doubleday Canada. 2023.